

Artykuł 24

Edukacja

1. Państwa Strony uznają prawo osób niepełnosprawnych do edukacji. W celu realizacji tego prawa bez dyskryminacji i na zasadach równych szans, Państwa Strony zapewnią integracyjny system kształcenia na wszystkich poziomach edukacji i w kształceniu ustawicznym, zmierzające do:

(a) pełnego rozwoju potencjału oraz poczucia godności i własnej wartości, a także wzmocnienia poszanowania praw człowieka, podstawowych wolności i różnorodności ludzkiej,

(b) rozwijania przez osoby niepełnosprawne ich osobowości, talentów i kreatywności, a także zdolności umysłowych i fizycznych, przy pełnym wykorzystaniu ich możliwości,

(c) umożliwienia osobom niepełnosprawnym efektywnego udziału w wolnym społeczeństwie.

2. Realizując to prawo, Państwa Strony zapewnią, że:

(a) osoby niepełnosprawne nie będą wykluczane z powszechnego systemu edukacji ze względu na niepełnosprawność, a także, że dzieci niepełnosprawne nie będą wykluczane, ze względu na niepełnosprawność, z bezpłatnego i obowiązkowego nauczania na poziomie podstawowym lub z nauczania na poziomie średnim,

(b) osoby niepełnosprawne będą korzystać z integracyjnego, bezpłatnego nauczania obowiązkowego wysokiej jakości, na poziomie podstawowym i średnim, na zasadzie równości z innymi osobami, w społecznościach, w których żyją,

(c) wprowadzane będą racjonalne usprawnienia, zgodnie z indywidualnymi potrzebami,

(d) osoby niepełnosprawne będą uzyskiwać niezbędne wsparcie, w ramach powszechnego systemu edukacji, celem ułatwienia ich skutecznej edukacji,

(e) stosowane będą skuteczne środki zindywidualizowanego wsparcia w środowisku, które maksymalizuje rozwój edukacyjny i społeczny, zgodnie z celem pełnej integracji.

3. Państwa Strony umożliwią osobom niepełnosprawnym zdobycie umiejętności życiowych i społecznych, aby ułatwić im pełny i równy udział w edukacji i w życiu społeczności. W tym celu Państwa Strony będą podejmować odpowiednie środki, w tym:

(a) ułatwianie nauki alfabetu Braille'a, alternatywnego pisma, wspomagających (augmentatywnych) i alternatywnych sposobów, środków i form komunikacji i orientacji oraz umiejętności poruszania się, a także ułatwianie wsparcia ze strony osób im podobnych i doradztwa,

(b) ułatwianie nauki języka migowego i popieranie tożsamości językowej społeczności osób głuchych,

(c) zapewnienie, że edukacja osób, w szczególności dzieci, które są niewidome, głuche lub głuchoniewidome będzie prowadzona w najodpowiedniejszych językach i przy pomocy sposobów i środków komunikacji najodpowiedniejszych dla jednostki, a także w środowisku, które maksymalizuje rozwój edukacyjny i społeczny.

4. Aby wesprzeć realizację tego prawa, Państwa Strony podejmą odpowiednie środki w celu zatrudniania nauczycieli, w tym nauczycieli niepełnosprawnych, którzy mają kwalifikacje w zakresie używania języka migowego i/lub alfabetu Braille'a, oraz w celu szkolenia specjalistów i personelu pracujących na wszystkich szczeblach edukacji. Takie szkolenie będzie obejmować wiedzę na temat problemów niepełnosprawności i korzystanie ze wspomagających (augmentatywnych) i alternatywnych sposobów, środków i form komunikacji, technik i materiałów edukacyjnych, w celu wspierania osób niepełnosprawnych.

5. Państwa Strony zapewnią, że osoby niepełnosprawne będą miały dostęp do powszechnego szkolnictwa wyższego, szkolenia zawodowego, kształcenia dorosłych i kształcenia ustawicznego, bez dyskryminacji i na zasadzie równości z innymi osobami. W tym celu Państwa Strony zapewnią, że zapewnione będą racjonalne usprawnienia dla osób niepełnosprawnych.

1. DOSTĘP DO EDUKACJI PRZEDSZKOLNEJ ORAZ DO OBOWIĄZKOWEJ EDUKACJI NA SZCZEBLU PODSTAWOWYM, DO EDUKACJI NA SZCZEBLU ŚREDNIM I WYŻSZYM

Zgodnie z ustawą o systemie oświaty system oświaty zapewnia realizację prawa każdego obywatela RP do kształcenia się oraz prawa dzieci i młodzieży do wychowania i opieki, odpowiednich do wieku i osiągniętego rozwoju. Ustawa gwarantuje dostosowanie treści, metod i organizacji nauczania do możliwości psychofizycznych uczniów, a także możliwość korzystania z pomocy psychologiczno-pedagogicznej i specjalnych form pracy dydaktycznej. Dzieciom i młodzieży niepełnosprawnym zagwarantowano możliwość pobierania nauki we wszystkich typach szkół, zgodnie z indywidualnymi potrzebami rozwojowymi i edukacyjnymi oraz predyspozycjami, jak też umożliwia się realizowanie zindywidualizowanego procesu kształcenia, form i programów nauczania oraz zajęć rewalidacyjnych. Sposób organizacji kształcenia i wychowania umożliwia naukę w dostępnym dla nich zakresie, usprawnianie zaburzonych funkcji, rewalidację i resocjalizację oraz zapewnia specjalistyczną pomoc i opiekę, w zależności od rodzaju niepełnosprawności, w tym stopnia upośledzenia umysłowego. Podstawą odpowiedniej organizacji nauki jest orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego albo indywidualnego obowiązkowego rocznego przygotowania przedszkolnego i indywidualnego nauczania, a także o potrzebie zajęć rewalidacyjno-wychowawczych. W przypadku małych dzieci (od urodzenia do rozpoczęcia nauki w szkole) organizuje się wczesne wspomaganie rozwoju – na podstawie opinii o potrzebie wczesnego wspomaganie rozwoju.

Kształceniem specjalnym obejmuje się dzieci i młodzież niepełnosprawną, wymagające stosowania specjalnej organizacji nauki i metod pracy. Kształcenie to może być prowadzone w formie nauki w szkołach ogólnodostępnych, szkołach lub oddziałach integracyjnych, szkołach lub oddziałach specjalnych, specjalnych ośrodkach wychowawczych dla dzieci i młodzieży wymagających stosowania specjalnej organizacji nauki, metod pracy i wychowania, a także ośrodkach umożliwiających dzieciom i młodzieży z głębokimi upośledzeniem, a także dzieciom i młodzieży z upośledzeniem umysłowym z niepełnosprawnościami sprzężonymi realizację odpowiednio obowiązku rocznego przygotowania przedszkolnego, obowiązku szkolnego i obowiązku nauki.

Indywidualnym obowiązkowym rocznym przygotowaniem przedszkolnym lub indywidualnym nauczaniem obejmuje się dzieci i młodzież, których stan zdrowia uniemożliwia lub znacznie utrudnia uczęszczanie do przedszkola lub szkoły. W zależności od rodzaju niepełnosprawności, w tym stopnia upośledzenia umysłowego, organizuje się kształcenie i wychowanie, które stosownie do potrzeb umożliwia naukę w dostępnym dla nich zakresie, usprawnianie zaburzonych funkcji, rewalidację i resocjalizację oraz zapewnia specjalistyczną pomoc i opiekę.

Wychowaniem przedszkolnym może być objęte dziecko w wieku powyżej 6 lat posiadające orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego, nie dłużej niż do końca roku szkolnego w roku kalendarzowym, w którym kończy 10 lat. Obowiązek szkolny może być odroczony do końca roku szkolnego w tym roku kalendarzowym, w którym dziecko kończy 10 lat.

Orzeczenia o potrzebie kształcenia specjalnego albo indywidualnego obowiązkowego rocznego przygotowania przedszkolnego i indywidualnego nauczania, a także o potrzebie

zajęć rewalidacyjno-wychowawczych wydają zespoły orzekające działające w publicznych poradniach psychologiczno-pedagogicznych, w tym w poradniach specjalistycznych.

Opinie w sprawie dostosowania wymagań edukacyjnych wynikających z programu nauczania do indywidualnych potrzeb ucznia, u którego stwierdzono specyficzne trudności w uczeniu się, wydają również niepubliczne poradnie psychologiczno-pedagogiczne, w tym niepubliczne specjalistyczne poradnie psychologiczno-pedagogiczne.

Jeżeli orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego zaleca kształcenie dziecka odpowiednio w przedszkolu specjalnym albo w przedszkolu, szkole podstawowej lub gimnazjum, ogólnodostępnych lub integracyjnych, odpowiednią formę kształcenia, na wniosek rodziców, zapewnia jednostka samorządu terytorialnego właściwa ze względu na miejsce zamieszkania dziecka, do której zadań własnych należy prowadzenie przedszkoli lub szkół. Jeżeli powiat właściwy ze względu na miejsce zamieszkania dziecka nie prowadzi szkoły specjalnej lub ośrodka, odpowiednich ze względu na rodzaj niepełnosprawności, starosta tego powiatu kieruje dziecko do najbliższego powiatu prowadzącego taką szkołę lub ośrodek. Starosta najbliższego powiatu prowadzącego taką szkołę lub ośrodek nie może odmówić przyjęcia dziecka do szkoły lub ośrodka.

Dyrektor szkoły, której uczeń posiada orzeczenie o potrzebie indywidualnego nauczania, organizuje takie nauczanie w porozumieniu z organem prowadzącym. Dyrektor przedszkola lub szkoły podstawowej, w której są zorganizowane oddziały przedszkolne, organizuje indywidualne obowiązkowe roczne przygotowanie przedszkolne w porozumieniu z organem prowadzącym.

Zgodnie z rozporządzeniem Ministra Edukacji Narodowej i Sportu w sprawie warunków organizowania kształcenia, wychowania i opieki dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych oraz niedostosowanych społecznie w przedszkolach, szkołach i oddziałach ogólnodostępnych lub integracyjnych kształcenie dzieci i młodzieży niepełnosprawnych w przedszkolach, szkołach i oddziałach organizuje się na każdym etapie edukacyjnym, w integracji z pełnosprawnymi rówieśnikami, w środowisku najbliższym ich miejsca zamieszkania.

Kształcenie dzieci i młodzieży niepełnosprawnych w szkołach i oddziałach jest prowadzone nie dłużej niż do ukończenia przez ucznia:

- 18. roku życia - w przypadku szkoły podstawowej,
- 21. roku życia - w przypadku gimnazjum,
- 24. roku życia - w przypadku szkoły ponadgimnazjalnej lub dotychczasowej szkoły ponadpodstawowej.

Przedszkola, szkoły i oddziały integracyjne zapewniają dzieciom i młodzieży niepełnosprawnym:

- realizację zaleceń zawartych w orzeczeniu o potrzebie kształcenia specjalnego,
- odpowiednie warunki do nauki, sprzęt specjalistyczny i środki dydaktyczne,
- realizację programu wychowania przedszkolnego, programu nauczania, programu wychowawczego i programu profilaktyki, dostosowanych do indywidualnych potrzeb edukacyjnych i możliwości psychofizycznych, z wykorzystaniem odpowiednich form i metod pracy dydaktycznej i wychowawczej,
- zajęcia rewalidacyjne lub zajęcia socjoterapeutyczne, stosownie do potrzeb,
- integrację ze środowiskiem rówieśniczym.

Przedszkola, szkoły i oddziały udzielają pomocy rodzicom (prawnym opiekunom) dzieci i młodzieży niepełnosprawnych w zakresie doskonalenia umiejętności niezbędnych we wspieraniu ich rozwoju.

W przedszkolach i szkołach zatrudnia się dodatkowo nauczycieli posiadających kwalifikacje wymagane do zajmowania stanowiska nauczyciela w odpowiednich typach i rodzajach

specjalnych przedszkoli i szkół oraz specjalistów, w celu współorganizowania kształcenia integracyjnego. Nauczyciele i specjaliści:

- rozpoznają potrzeby edukacyjne i możliwości psychofizyczne dzieci i młodzieży niepełnosprawnych,
- współorganizują zajęcia edukacyjne i pracę wychowawczą w formach integracyjnych, w szczególności:
  - z nauczycielami prowadzącymi zajęcia edukacyjne wybierają lub opracowują programy wychowania przedszkolnego i programy nauczania,
  - dostosowują realizację programów wychowania przedszkolnego, programów nauczania, programu wychowawczego i programu profilaktyki do indywidualnych potrzeb edukacyjnych i możliwości psychofizycznych dzieci i młodzieży niepełnosprawnych,
  - w zależności od indywidualnych potrzeb edukacyjnych i możliwości psychofizycznych uczniów niepełnosprawnych, z nauczycielami prowadzącymi zajęcia edukacyjne, opracowują dla każdego ucznia i realizują indywidualne programy edukacyjne określające zakres zintegrowanych działań nauczycieli i specjalistów oraz rodzaj zajęć rewalidacyjnych lub zajęć socjoterapeutycznych prowadzonych z uczniem,
  - uczestniczą w zajęciach edukacyjnych prowadzonych przez innych nauczycieli,
- prowadzą zajęcia rewalidacyjne lub zajęcia socjoterapeutyczne,
- udzielają pomocy nauczycielom prowadzącym zajęcia edukacyjne w doborze metod pracy z uczniami niepełnosprawnymi,
- prowadzą lub organizują różnego rodzaju formy pomocy pedagogicznej i psychologicznej dla dziecka i jego rodziny.

Zalecenia zawarte w orzeczeniach o potrzebie kształcenia specjalnego są realizowane z uczniami podczas zajęć rewalidacyjnych wynikających odpowiednich ramowych planów nauczania szkół specjalnych (10 godzin tygodniowo dla oddziału szkolnego). Jeżeli szkoła nie zatrudnia specjalistów do prowadzenia zajęć rewalidacyjnych (na przykład w szkołach obwodowych na obszarach wiejskich) dzieci z niepełnosprawnościami wymagające specjalnej organizacji nauki i metod pracy mają zapewnione nauczanie w szkołach zlokalizowanych w specjalnych ośrodkach szkolno-wychowawczych.

Dla wszystkich dzieci i młodzieży z upośledzeniem umysłowym w stopniu głębokim, posiadających orzeczenia o potrzebie zajęć rewalidacyjno-wychowawczych, zajęcia są realizowane przez przedszkola, szkoły podstawowe, specjalne ośrodki szkolno-wychowawcze i ośrodki rewalidacyjno-wychowawcze w ramach zespołów zajęć rewalidacyjno-wychowawczych lub indywidualnych zajęć.

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej w sprawie sposobu i trybu organizowania indywidualnego obowiązkowego rocznego przygotowania przedszkolnego i indywidualnego nauczania dzieci i młodzieży określa:

- organy odpowiedzialne za wykonanie obowiązków w zakresie organizowania indywidualnego przygotowania przedszkolnego lub indywidualnego nauczania w sposób zapewniający wykonanie określonych w orzeczeniu zaleceń dotyczących warunków realizacji potrzeb edukacyjnych dziecka oraz form pomocy psychologiczno-pedagogicznej,
- sposób prowadzenia zajęć z dzieckiem i uczniem (nauczycie, miejsce),
- treści dostosowania treści nauczania do potrzeb i możliwości psychofizycznych dziecka.
- wymóg organizowania różnych form uczestniczenia w życiu przedszkola lub szkoły, w szczególności udziału w zajęciach pozalekcyjnych, uroczystościach i imprezach szkolnych dzieciom i młodzieży objętym indywidualnym przygotowaniem przedszkolnym lub

indywidualnym nauczaniem, których stan zdrowia znacznie utrudnia uczęszczanie do przedszkola lub szkoły, w celu ich integracji ze środowiskiem i zapewnienia im pełnego rozwoju osobowego.

Koncepcja wychowania przedszkolnego została oparta na sprawdzonych w innych krajach europejskich rozwiązaniach z zakresu polityki małego dziecka. Rozwiązania wdrażane w Polsce obejmują:

- rozwój sieci placówek wychowania przedszkolnego i udostępnienie różnych form wychowania przedszkolnego dla dzieci w wieku przedszkolnym, w tym dla dzieci niepełnosprawnych,
- wsparcie pedagogiczne oraz pomoc w rozwiązywaniu problemów dla rodziców wychowujących małe dzieci, w tym prowadzenie różnych formy edukacji rodziców,
- zapewnienie pomocy psychologiczno-pedagogicznej i specjalistycznej mającej na celu wspieranie rozwoju i edukacji dzieci, wyrównywanie opóźnień i dysharmonii rozwojowych oraz terapię zaburzeń.

W latach szkolnych 2009/2010 i 2010/2011 dziecko w wieku 5 lat ma prawo odbycia rocznego przygotowania przedszkolnego w przedszkolu, oddziale przedszkolnym zorganizowanym w szkole podstawowej lub innej formie wychowania przedszkolnego. Od roku szkolnego 2011/2012 prawo to stanie się obowiązkiem.

Celem upowszechnienia edukacji przedszkolnej rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej w sprawie rodzajów innych form wychowania przedszkolnego, warunków tworzenia i organizowania tych form oraz sposobu ich działania przewiduje, że obok istniejących w systemie oświaty przedszkoli, mogą być tworzone punkty przedszkolne i zespoły wychowania przedszkolnego. Punkty przedszkolne i zespoły wychowania przedszkolnego są zobowiązane do realizacji całej podstawy programowej, a nauczyciele muszą posiadać takie same kwalifikacje jak nauczyciele w przedszkolach.

Edukacja przedszkolna dzieci niepełnosprawnych, w tym roczne obowiązkowe przygotowanie przedszkolne, jest finansowana z budżetu państwa. Dzięki temu gminy, jako organy prowadzące, uzyskują środki finansowe, które pozwalają na zapewnienie wychowania przedszkolnego dzieciom niepełnosprawnym najbliżej miejsca zamieszkania.

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej w sprawie warunków i sposobu oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy oraz przeprowadzania sprawdzianów i egzaminów w szkołach publicznych stanowi, że nauczyciele powinni oceniać osiągnięcia edukacyjne ucznia na podstawie rozpoznania poziomu i postępów w opanowaniu przez ucznia wiadomości i umiejętności w stosunku do wymagań edukacyjnych wynikających z podstawy programowej i realizowanych w szkole programów nauczania uwzględniających tę podstawę. Oceny dokonuje się na podstawie orzeczenia o potrzebie kształcenia specjalnego albo indywidualnego nauczania lub opinii publicznej poradni psychologiczno-pedagogicznej, w tym poradni specjalistycznej. Oceny bieżące oraz śródroczne i roczne oceny klasyfikacyjne z zajęć edukacyjnych dla uczniów z upośledzeniem umysłowym w stopniu umiarkowanym lub znacznym są ocenami opisowymi.

Na wniosek rodziców (prawnych opiekunów) i po uzyskaniu zgody wychowawcy klasy lub na wniosek wychowawcy klasy i po uzyskaniu zgody rodziców (prawnych opiekunów) oraz po uzyskaniu opinii publicznej poradni psychologiczno-pedagogicznej, w tym publicznej poradni specjalistycznej, rada pedagogiczna może postanowić o promowaniu ucznia klasy I i II szkoły podstawowej do klasy programowo wyższej również w ciągu roku szkolnego. Ucznia z upośledzeniem umysłowym w stopniu umiarkowanym lub znacznym promuje się do klasy programowo wyższej uwzględniając specyfikę jego kształcenia, w porozumieniu z rodzicami (prawnymi opiekunami).

Uczeń szkoły podstawowej i gimnazjum, który posiada orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego i ma opóźnienie w realizacji programu nauczania co najmniej jednej klasy, a który, odpowiednio, w szkole podstawowej specjalnej lub w gimnazjum specjalnym uzyskuje ze wszystkich obowiązkowych zajęć edukacyjnych oceny uznane za pozytywne w ramach wewnątrzszkolnego oceniania oraz rokuje opanowanie w jednym roku szkolnym programów nauczania dwóch klas, może być promowany do klasy programowo wyższej również w ciągu roku szkolnego.

Warunki przeprowadzania sprawdzianów i egzaminów oraz ich formy dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych określa rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu w sprawie warunków organizowania kształcenia, wychowania i opieki dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych oraz niedostosowanych społecznie w przedszkolach, szkołach i oddziałach ogólnodostępnych lub integracyjnych. Rozporządzenia nie stosuje się do dzieci i młodzieży z upośledzeniem umysłowym w stopniu głębokim.

W szkole, w której do sprawdzianu, egzaminu gimnazjalnego, egzaminu maturalnego lub egzaminu potwierdzającego kwalifikacje zawodowe przystępują uczniowie lub absolwenci niepełnosprawni, posiadający orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego, przewodniczący szkolnego zespołu egzaminacyjnego, w porozumieniu z okręgową komisją egzaminacyjną, zapewnia warunki i formę przeprowadzenia sprawdzianu lub egzaminu odpowiednie do indywidualnych potrzeb edukacyjnych i możliwości psychofizycznych uczniów lub absolwentów, z uwzględnieniem rodzaju ich niepełnosprawności przez:

- zminimalizowanie ograniczeń wynikających z niepełnosprawności, wykorzystanie odpowiedniego sprzętu specjalistycznego i środków dydaktycznych,
- odpowiednie przedłużenie czasu przewidzianego na przeprowadzenie sprawdzianu lub egzaminu.

Dla uczniów niesłyszących, słabo słyszących, niewidomych, słabo widzących, z upośledzeniem umysłowym w stopniu lekkim, posiadających orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego, przystępujących do sprawdzianu lub egzaminu gimnazjalnego, przygotowuje się zestawy zadań dostosowane do rodzaju ich niepełnosprawności. Dla absolwentów niewidomych i słabo widzących, posiadających orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego, przystępujących do egzaminu maturalnego lub egzaminu potwierdzającego kwalifikacje zawodowe, przygotowuje się arkusze egzaminacyjne dostosowane do rodzaju ich niepełnosprawności. Dla absolwentów niesłyszących, posiadających orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego, przystępujących do egzaminu maturalnego z języka polskiego, historii, wiedzy o społeczeństwie i języka obcego nowożytnego, przygotowuje się arkusze egzaminacyjne dostosowane do rodzaju ich niepełnosprawności.

W czasie przeprowadzania sprawdzianu lub egzaminów zapewnia się obecność specjalisty z zakresu danej niepełnosprawności, w szczególności: oligofrenopedagoga, tyflop pedagoga, surdopedagoga lub pedagoga resocjalizacji oraz tłumacza języka migowego, jeżeli jest to niezbędne dla właściwego kontaktu z uczniem lub absolwentem niepełnosprawnym i pomocy w obsłudze specjalistycznego sprzętu i środków dydaktycznych.

Informację o sposobie dostosowania warunków i formy przeprowadzania sprawdzianu, egzaminu gimnazjalnego, egzaminu maturalnego i egzaminu potwierdzającego kwalifikacje zawodowe do potrzeb uczniów i absolwentów niepełnosprawnych opracowuje dyrektor Centralnej Komisji Egzaminacyjnej i podaje ją do wiadomości na stronie internetowej Centralnej Komisji Egzaminacyjnej, nie później niż na 12 miesięcy przed terminem sprawdzianu lub egzaminu.

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu w sprawie rodzajów i szczegółowych zasad działania placówek publicznych, warunków pobytu dzieci i młodzieży w tych placówkach oraz wysokości i zasad odpłatności wnoszonej przez rodziców za pobyt ich dzieci w tych placówkach przewiduje organizację ośrodków umożliwiających edukację i wychowanie dostosowanych do potrzeb dzieci z różnymi rodzajami niepełnosprawności, nie mogących uczęszczać do szkoły lub przedszkola w miejscu zamieszkania.

Ośrodki takie prowadzone dla dzieci i młodzieży:

- niesłyszących i słabosłyszących,
- niewidomych i słabowidzących,
- z niepełnosprawnością ruchową,
- z autyzmem,
- ze sprzężonymi niepełnosprawnościami,
- z upośledzeniem umysłowym w stopniu lekkim, umiarkowanym lub znacznym.

W skład ośrodka wchodzi co najmniej jedna z następujących szkół:

- szkoła podstawowa specjalna,
- gimnazjum specjalne,
- szkoła ponadgimnazjalna specjalna.

W skład ośrodka może także wchodzić przedszkole specjalne.

Specjalny ośrodek szkolno-wychowawczy umożliwia:

- udział w indywidualnych lub grupowych zajęciach specjalistycznych w zakresie terapii pedagogicznej, zajęciach rewalidacyjnych, usprawniających ruchowo, profilaktyki społecznej i resocjalizacji, przygotowujących dzieci i młodzież do samodzielności w życiu społecznym,
- udział w zajęciach sportowych, turystycznych, rekreacyjnych oraz kulturalno-oświatowych.

Specjalny ośrodek szkolno-wychowawczy:

- wspomaga rodziców (prawnych opiekunów) w pełnieniu funkcji wychowawczych i edukacyjnych, w szczególności przez organizowanie konsultacji, zajęć psychoedukacyjnych, warsztatów umiejętności i grup wsparcia,
- współpracuje ze szkołami ogólnodostępnymi w zakresie diagnozowania i rozwiązywania trudnych problemów dydaktyczno-wychowawczych dzieci niepełnosprawnych uczęszczających do tych szkół,
- prowadzi działania edukacyjne i profilaktyczno-wychowawcze w środowisku lokalnym.

Dzieci i młodzież przyjmuje się do ośrodka na rok szkolny, etap edukacyjny lub okres wskazany w orzeczeniu o potrzebie kształcenia specjalnego.

W ośrodku działa zespół wychowawczy do spraw okresowej oceny sytuacji wychowanków.

Specjalne ośrodki wychowawcze są prowadzone dla dzieci i młodzieży, które wymagają stosowania specjalnej opieki wychowawczej i zajęć rewalidacyjnych ze względu na niepełnosprawność. Ośrodek zapewnia:

- wspomaganie rozwoju przez podejmowanie działań w zakresie opieki wychowawczej i rewalidacji,
- realizację obowiązku szkolnego i obowiązku nauki poza ośrodkiem,
- wspieranie rodziców (prawnych opiekunów) w pełnieniu funkcji wychowawczej i edukacyjnej, w tym w rozpoznawaniu, wspomaganiu i rozwijaniu możliwości dzieci i młodzieży,
- pomoc, we współpracy ze szkołą, do której uczęszcza wychowanek, w planowaniu jego kariery edukacyjnej i zawodowej.

W specjalnym ośrodku wychowawczym działa zespół wychowawczy do spraw okresowej oceny sytuacji wychowanków.

Ośrodki rewalidacyjno-wychowawcze umożliwiają dzieciom i młodzieży z upośledzeniem umysłowym w stopniu głębokim, a także dzieciom i młodzieży upośledzonym umysłowo ze sprzężonymi niepełnosprawnościami realizację obowiązku rocznego przygotowania przedszkolnego, obowiązku szkolnego i obowiązku nauki. Wychowankami ośrodków mogą być dzieci i młodzież w wieku od 3 do 25 lat.

Ośrodek rewalidacyjno-wychowawczy zapewnia:

- wychowankom z upośledzeniem umysłowym w stopniu głębokim udział w zajęciach:
  - rewalidacyjno-wychowawczych, prowadzonych indywidualnie lub w zespołach,
  - specjalistycznych dostosowanych do potrzeb wychowanków, w szczególności w zakresie terapii psychologicznej i rewalidacji, w tym ruchowej,
  - rekreacyjnych,
- wychowankom upośledzonym umysłowo ze sprzężonymi niepełnosprawnościami realizację indywidualnego programu edukacyjnego uwzględniającego podstawę programową kształcenia ogólnego i orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego.

Ośrodki zapewniają także wspomaganie rodziców (opiekunów prawnych) w pełnieniu funkcji wychowawczych i edukacyjnych, w szczególności przez organizowanie konsultacji, zajęć psychoedukacyjnych, warsztatów umiejętności i grup wsparcia.

W ośrodku rewalidacyjno-wychowawczym działa zespół wychowawczy do spraw okresowej oceny sytuacji wychowanków.

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej w sprawie zasad organizowania zajęć rewalidacyjno-wychowawczych dla dzieci i młodzieży upośledzonych umysłowo w stopniu głębokim przewiduje, że celem zespołowych zajęć i indywidualnych jest wspomaganie rozwoju dzieci i młodzieży, rozwijanie zainteresowania otoczeniem oraz uzyskiwanie niezależności od innych osób w funkcjonowaniu w codziennym życiu. Zajęcia organizowane są dla dzieci i młodzieży upośledzonych umysłowo w stopniu głębokim, w wieku od 3 do 25 lat. Udział w zajęciach dzieci w wieku obowiązku szkolnego uznaje się za spełnienie tego obowiązku.

Zajęcia organizuje się w:

- publicznych przedszkolach, w tym specjalnych,
- publicznych szkołach, w tym specjalnych, położonych najbliżej miejsca zamieszkania lub pobytu (w tym dziennego) osób zakwalifikowanych do udziału w zajęciach zespołowych,
- publicznych placówkach opiekuńczo-wychowawczych,
- zakładach opieki zdrowotnej,
- domach pomocy społecznej i środowiskowych domach samopomocy,
- ośrodkach rehabilitacyjno-wychowawczych, jeżeli przebywają w nich dzieci i młodzież,
- domach rodzinnych, dla osób zakwalifikowanych do udziału w indywidualnych zajęciach.

Tryb i zasady kwalifikowania i kierowania dzieci i młodzieży do udziału w zajęciach określają przepisy w sprawie zasad działania publicznych poradni psychologiczno-pedagogicznych oraz innych publicznych poradni specjalistycznych.

Zajęcia prowadzi nauczyciel posiadający odpowiednie przygotowanie pedagogiczne, opiekę niezbędną w czasie prowadzenia zajęć sprawuje pomoc nauczyciela, zaś opiekę podczas zajęć prowadzonych w domu rodzinnym zapewniają rodzice (opiekun prawny).

Zajęcia obejmują przede wszystkim:

- naukę nawiązywania kontaktów w sposób odpowiedni do potrzeb i możliwości uczestnika,
- kształtowanie sposobu komunikowania się z otoczeniem na poziomie odpowiadającym indywidualnym możliwościom uczestnika,
- usprawnianie ruchowe i psychoruchowe w zakresie dużej i małej motoryki, wyrabianie orientacji w schemacie własnego ciała i orientacji przestrzennej,

- wdrażanie do osiągania optymalnego poziomu samodzielności w podstawowych sferach życia,
- rozwijanie zainteresowań otoczeniem, wielozmysłowe poznawanie tego otoczenia, naukę rozumienia zachodzących w nim zjawisk, kształtowanie umiejętności funkcjonowania w otoczeniu,
- kształtowanie umiejętności współżycia w grupie,
- naukę celowego działania dostosowanego do wieku, możliwości i zainteresowań uczestnika oraz jego udziału w ekspresyjnej aktywności.

Indywidualny program zajęć opracowuje prowadzący te zajęcia nauczyciel we współpracy z psychologiem na podstawie wskazań zawartych w orzeczeniu kwalifikacyjnym.

Zgodnie z rozporządzeniem Ministra Edukacji Narodowej i Sportu w sprawie organizacji kształcenia oraz warunków i form realizowania specjalnych działań opiekuńczo-wychowawczych w szkołach specjalnych zorganizowanych w zakładach opieki zdrowotnej i jednostkach pomocy społecznej kształcenie organizuje się odpowiednio do wskazań zespołów terapeutyczno-opiekuńczych.

Specjalne działania opiekuńczo-wychowawcze w jednostkach organizowane są w formie:

- indywidualnych programów terapeutycznych i resocjalizacyjnych,
- zajęć rozwijających zainteresowania i uzdolnienia uczniów (np. czytelniczych, plastycznych, teatralnych, wokalnie-muzycznych),
- gier, zabaw oraz zajęć sportowych, turystycznych i krajoznawczych.

W jednostkach mogą być organizowane specjalne:

- przedszkola,
- szkoły podstawowe,
- gimnazja,
- szkoły ponadgimnazjalne.

Przedszkola specjalne zorganizowane w jednostkach realizują programy wychowawcze, zgodnie z podstawą programową wychowania przedszkolnego. Szkoły realizują programy nauczania zgodnie z podstawami programowymi kształcenia ogólnego i z ramowymi planami nauczania dla danego typu szkoły. Zajęcia prowadzą nauczyciele ze specjalnym przygotowaniem pedagogicznym, odpowiednim do rodzaju zaburzeń i odchyleń rozwojowych dzieci i młodzieży, oraz specjaliści prowadzący zajęcia terapeutyczne, socjoterapeutyczne lub resocjalizacyjne.

Uczniom (wychowankom) zapewnia się:

- realizację zaleceń zawartych w orzeczeniu o potrzebie kształcenia specjalnego,
- odpowiednie warunki do nauki oraz dostępność otoczenia,
- realizację programów nauczania dostosowanych do możliwości psychofizycznych i potrzeb edukacyjnych,
- prowadzenie zajęć socjoterapeutycznych lub resocjalizacyjnych, w zależności od potrzeb.

Nauczyciele i specjaliści:

- rozpoznają potrzeby i możliwości edukacyjne uczniów (wychowanków) oraz wspomagają ich w procesie kształcenia,
- współorganizują zajęcia edukacyjne i proces wychowawczy,
- wybierają lub opracowują programy nauczania,
- przygotowują programy wychowawcze szkoły,
- dostosowują programy nauczania do indywidualnych możliwości psychofizycznych i potrzeb uczniów,
- przygotowują, w zależności od potrzeb, indywidualne programy terapeutyczne, socjoterapeutyczne lub resocjalizacyjne.

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu w sprawie szczegółowych zasad działania publicznych poradni psychologiczno-pedagogicznych, w tym publicznych poradni specjalistycznych stanowi, że poradnie udzielają dzieciom (w wieku od urodzenia) i młodzieży pomocy psychologiczno-pedagogicznej, w tym pomocy logopedycznej, pomocy w wyborze kierunku kształcenia i zawodu, a także udzielają rodzicom i nauczycielom pomocy psychologiczno-pedagogicznej związanej z wychowywaniem i kształceniem dzieci i młodzieży.

Do zadań poradni należy, między innymi:

- wspomaganie wszechstronnego rozwoju dzieci i młodzieży, efektywności uczenia się, nabywania i rozwijania umiejętności negocjacyjnego rozwiązywania konfliktów i problemów oraz innych umiejętności z zakresu komunikacji społecznej,
- pomoc uczniom w dokonywaniu wyboru kierunku kształcenia, zawodu i planowaniu kariery zawodowej,
- prowadzenie edukacji prozdrowotnej wśród uczniów, rodziców i nauczycieli,
- pomoc rodzicom i nauczycielom w diagnozowaniu i rozwijaniu potencjalnych możliwości oraz mocnych stron uczniów,
- wspomaganie wychowawczej i edukacyjnej funkcji rodziny,
- wspomaganie wychowawczej i edukacyjnej funkcji szkoły.

Poradnia realizuje zadania poprzez:

- diagnozę,
- konsultacje,
- terapię,
- psychoedukację,
- rehabilitację,
- doradztwo,
- mediację,
- interwencje w środowisku ucznia,
- działalność profilaktyczną,
- działalność informacyjną.

Korzystanie z pomocy udzielanej przez poradnie jest dobrowolne i nieodpłatne.

W poradniach działają zespoły orzekające wydające orzeczenia o potrzebie kształcenia specjalnego, orzeczenia o potrzebie indywidualnego obowiązkowego rocznego przygotowania przedszkolnego, orzeczenia o potrzebie indywidualnego nauczania, orzeczenia o potrzebie zajęć rewalidacyjno wychowawczych oraz opinie o potrzebie wczesnego wspomaganie rozwoju dziecka.

Poradnia zatrudnia pracowników pedagogicznych: psychologów, pedagogów, logopedów, socjologów, doradców zawodowych i rehabilitantów. W poradniach, w zależności od potrzeb, zatrudnia się lekarzy oraz pracowników socjalnych, a także innych specjalistów.

W 2009 roku działały 554 publiczne poradnie psychologiczno-pedagogiczne, w tym 18 poradni specjalistycznych. Poradnie dysponowały 7.494,55 etatami, w tym: 3.358,07 etatami dla psychologów, 2.855,76 etatami dla pedagogów, 1.135,40 etatami logopedów, 85,23 etatami dla doradców zawodowych, 23,45 etatami dla socjologów i 36,64 etatami dla rehabilitantów.

Dzieci i młodzież niepełnosprawna korzystały z różnych form pomocy psychologiczno-pedagogicznej takich jak ćwiczenia rehabilitacyjne organizowane dla uczniów niepełnosprawnych ruchowo, zajęcia logopedyczne, psychoterapeutyczne, zajęcia aktywizujące do wyboru kierunku kształcenia i zawodu, indywidualne porady zawodowe. Poradnie organizowały dla rodziców grupy wsparcia, zajęcia warsztatowe, terapię rodzin dzieci niepełnosprawnych.

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej w sprawie orzeczeń i opinii wydawanych przez zespoły orzekające działające w publicznych poradniach psychologiczno-pedagogicznych przewiduje, że zespoły takie wydają:

- orzeczenia o potrzebie kształcenia specjalnego dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnej, wymagającej stosowania specjalnej organizacji nauki i metod pracy,
- orzeczenia o potrzebie indywidualnego obowiązkowego rocznego przygotowania przedszkolnego dla dzieci, których stan zdrowia uniemożliwia lub znacznie utrudnia uczęszczanie do przedszkola lub oddziału przedszkolnego zorganizowanego w szkole podstawowej,
- orzeczenia o potrzebie indywidualnego nauczania dla dzieci i młodzieży, których stan zdrowia uniemożliwia lub znacznie utrudnia uczęszczanie do szkoły,
- orzeczenia o potrzebie zajęć rewalidacyjno-wychowawczych dla dzieci i młodzieży upośledzonych umysłowo w stopniu głębokim.

W skład zespołu wchodzi: dyrektor poradni lub upoważniona przez niego osoba - jako przewodniczący zespołu, psycholog, pedagog oraz lekarz, w skład zespołu mogą wchodzić inni specjaliści, jeżeli ich udział w pracach zespołu jest niezbędny.

Orzeczenia wydawane są na wniosek rodziców (prawnych opiekunów) dziecka.

W orzeczeniu o potrzebie kształcenia specjalnego określa się zalecane:

- warunki realizacji potrzeb edukacyjnych, formy stymulacji, rewalidacji, terapii, usprawniania, rozwijania możliwości i mocnych stron dziecka oraz inne formy pomocy psychologiczno-pedagogicznej,
- najkorzystniejsze dla dziecka formy kształcenia specjalnego: w przedszkolu ogólnodostępnym, w tym z oddziałami integracyjnymi, integracyjnym albo specjalnym, szkole ogólnodostępnej, szkole integracyjnej lub oddziale integracyjnym, szkole specjalnej lub oddziale specjalnym, ośrodka rewalidacyjno-wychowawczym.

W orzeczeniu o potrzebie indywidualnego przygotowania przedszkolnego określa się:

- zalecane warunki realizacji potrzeb edukacyjnych, a także możliwości uczestniczenia dziecka w życiu przedszkola, formy stymulacji, rewalidacji, terapii, usprawniania, rozwijania możliwości i mocnych stron dziecka i inne formy pomocy psychologiczno-pedagogicznej,
- w przypadku dziecka, którego stan zdrowia znacznie utrudnia uczęszczanie do przedszkola, zakres, w jakim dziecko może brać udział w zajęciach, w trakcie których realizowana jest podstawa programowa wychowania przedszkolnego, organizowanych z grupą wychowawczą lub indywidualnie w odrębnym pomieszczeniu w przedszkolu lub szkole.

W orzeczeniu o potrzebie indywidualnego nauczania określa się:

- zalecane warunki realizacji potrzeb edukacyjnych, a także możliwości uczestniczenia ucznia w życiu szkoły, formy stymulacji, rewalidacji, terapii, usprawniania, rozwijania potencjalnych możliwości i mocnych stron ucznia i inne formy pomocy psychologiczno-pedagogicznej,
- w przypadku ucznia, którego stan zdrowia znacznie utrudnia uczęszczanie do szkoły, zakres, w jakim uczeń może brać udział w obowiązkowych zajęciach edukacyjnych, organizowanych z oddziałem w szkole lub indywidualnie w odrębnym pomieszczeniu w szkole,
- w przypadku ucznia szkoły prowadzącej kształcenie w zawodzie - także możliwość dalszej realizacji praktycznej nauki zawodu.

W orzeczeniu o potrzebie zajęć rewalidacyjno-wychowawczych określa się zalecane: elementy zajęć rewalidacyjno-wychowawczych, na które należy położyć szczególny nacisk w pracy z dzieckiem, metody i sposoby realizacji zajęć rewalidacyjno-wychowawczych oraz formy pomocy psychologiczno-pedagogicznej, w tym pomocy udzielanej rodzicom.

Orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego wydaje się na rok szkolny, etap edukacyjny albo okres kształcenia w danej szkole. Orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego dla uczniów szkół podstawowych z upośledzeniem umysłowym w stopniu lekkim wydaje się na okres każdego etapu edukacyjnego w tej szkole. Orzeczenie o potrzebie zajęć rewalidacyjno-wychowawczych wydaje się na okres do 5 lat. Orzeczenie o potrzebie indywidualnego przygotowania przedszkolnego oraz orzeczenie o potrzebie indywidualnego nauczania wydaje się na czas określony wskazany w zaświadczeniu o stanie zdrowia dziecka, nie krótszy niż 30 dni. Orzeczenie o potrzebie indywidualnego nauczania ucznia szkoły prowadzącej kształcenie w zawodzie wydaje się na czas określony wskazany w zaświadczeniu o stanie zdrowia dziecka, nie krótszy niż 30 dni i nie dłuższy niż rok szkolny.

Od orzeczenia wnioskodawca może wnieść odwołanie do kuratora oświaty, za pośrednictwem zespołu, który wydał orzeczenie.

Rodzaj wydanego orzeczenia dla dzieci i młodzieży	2008	2009
niesłyszących i słabo słyszących	3.351	3.672
niewidomych i słabo widzących	2.048	2.373
z niepełnosprawnością ruchową	3.079	3.346
z upośledzeniem umysłowym w stopniu lekkim	18.452	19.032
z upośledzeniem umysłowym w stopniu umiarkowanym lub znacznym	7.700	8.174
z autyzmem	1.699	2.422
z niepełnosprawnościami sprzężonymi	4.632	4.758
orzeczenie o potrzebie zajęć rewalidacyjno -wychowawczych	2.676	2.498
orzeczenie o potrzebie indywidualnego nauczania	30.381	31.879
orzeczenie o potrzebie indywidualnego przygotowania przedszkolnego	0	742
inne orzeczenia	0	0

Dzieci i młodzież niepełnosprawne, rok szkolny 2009/2010

Typ szkoły/placówki	Uczniowie według rodzaju niepełnosprawności							Razem
	z niepełnosprawnością sprzężoną	niewidomi i słabo widzący	niesłyszący i słabo słyszący	z upośledzeniem umysłowym w stopniu		z niepełnosprawnością ruchową	z autyzmem	
				lekkim	umiarkowanym lub znacznym			
Przedszkole	1.952	493	678	-	2.677	1.588	1.916	9.304
Szkoła podstawowa	8.882	2.350	3.882	21.186	10.908	3.622	1.878	52.708
Gimnazjum	5.401	1.575	2.501	22.709	9.873	2.063	514	44.636
Szkoły ponadgimnazjalne (liceum ogólnokształcące, profilowane i technikum)	448	982	1.591	267	-	1.809	141	5.238
Zasadnicza szkoła zawodowa	1.041	153	594	13.906	486	206	9	16.395
Liceum i technikum uzupełniające	80	30	261	573	-	60	1	1.005
Szkoła policealna	27	114	270	6	-	114	2	533
Szkoła artystyczna	3	98	19	2	-	6	2	130
3-letnia specjalna szkoła przysposabiająca do pracy	1.840	3	-	113	7.497	25	17	9.495
Zespół wychowania przedszkolnego	-	-	-	-	-	1	1	2
Punkt przedszkolny	7	2	7	-	22	12	26	76
Razem	19.681	5.800	9.803	58.762	31.463	9.506	4.507	139.522

W 2009 roku w zajęciach rewalidacyjno-wychowawczych uczestniczyło 11.882 dzieci i młodzieży z upośledzeniem umysłowym w stopniu głębokim. Zajęcia organizowane były przez:

- przedszkola - dla 979 osób,
- szkoły podstawowe – dla 7.159 osób,
- gimnazjum – dla 1.250 osób,
- poradnie psychologiczno-pedagogiczne - dla 426 osób,
- ośrodki rewalidacyjno-wychowawcze - dla 2.068 osób.

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół określa podstawy programowe kształcenia uczniów z upośledzeniem umysłowym oraz warunki i formy ich realizacji.

1/ Podstawa programowa kształcenia ogólnego dla uczniów z upośledzeniem umysłowym w stopniu umiarkowanym lub znacznym w szkołach podstawowych i gimnazjach wskazuje, że:

- Edukacja uczniów z upośledzeniem umysłowym w stopniu umiarkowanym lub znacznym opiera się na indywidualnych programach edukacyjnych, opracowanych przez nauczycieli i specjalistów pracujących z uczniami na podstawie odrębnych przepisów.
- Przy ustalaniu kierunków pracy z uczniem należy uwzględniać indywidualne tempo rozwoju ucznia. Z tego względu podstawa programowa nie wyróżnia odrębnych celów, zadań ani treści nauczania dla kolejnych etapów edukacyjnych w szkole podstawowej i gimnazjum.
- Wskazane jest nawiązanie współpracy z rodziną ucznia, włączanie jej w działalność rewalidacyjną prowadzoną na terenie szkoły, a także, w miarę możliwości, kontynuacja przez rodziców niektórych elementów tej działalności w domu ucznia. Konieczna jest też taka organizacja działalności rewalidacyjnej szkoły, która przygotowuje środowisko lokalne do przyjęcia i zaakceptowania ucznia i udzielania mu pomocy.
- Celem edukacji uczniów z upośledzeniem umysłowym w stopniu umiarkowanym lub znacznym jest rozwijanie autonomii ucznia niepełnosprawnego, wdrażanie go do funkcjonowania społecznego, rozumienia i uznawania norm społecznych, a w szczególności wyposażenie go - stosownie do jego możliwości - w takie umiejętności i wiadomości, które pozwolą mu na postrzeganie siebie jako niezależnej osoby oraz, aby:
  - mógł porozumiewać się z otoczeniem w najpełniejszy sposób, werbalnie lub pozawerbalnie,
  - zdobył maksymalną samodzielność w zakresie zaspokajania podstawowych potrzeb życiowych,
  - był zaradny w życiu codziennym, adekwatnie do indywidualnego poziomu sprawności i umiejętności oraz miał poczucie decydowania o sobie,
  - mógł uczestniczyć w różnych formach życia społecznego na równi z innymi członkami danej zbiorowości, znając i przestrzegając ogólnie przyjętych norm współżycia, zachowując prawo do swojej inności,
  - wspomagania samodzielności społecznej,
  - wdrażania do aktywności ruchowej i kształtowania umiejętności samodzielnego organizowania wypoczynku i rekreacji.

Zakres treści nauczania i wychowania w kształceniu uczniów z upośledzeniem umysłowym w stopniu umiarkowanym lub znacznym odpowiada indywidualnym potrzebom edukacyjnym i możliwościom psychofizycznym ucznia. Przy realizacji treści nauczania i wychowania należy wykorzystać możliwości, jakie stwarza środowisko społeczno-kulturowe ucznia oraz baza materialno-dydaktyczna szkoły. Zakres treści nauczania i wychowania ulega poszerzaniu w miarę nabywania przez uczniów wiadomości, umiejętności i sprawności.

Ze względu na specyficzny charakter edukacji uczniów z upośledzeniem umysłowym w stopniu umiarkowanym lub znacznym, a także indywidualne tempo i zakres nauki każdego ucznia, osiągnięcia w poszczególnych sferach oddziaływań pedagogicznych i rewalidacyjnych są planowane indywidualnie. Dokonywana okresowo przez nauczycieli i specjalistów wielospecjalistyczna ocena poziomu funkcjonowania ucznia umożliwia modyfikowanie indywidualnego programu edukacyjnego i dostosowanie poziomu oczekiwanych osiągnięć ucznia do jego możliwości.

2/ Podstawa programowa kształcenia ogólnego dla szkół specjalnych przysposabiających do pracy dla uczniów z upośledzeniem umysłowym w stopniu umiarkowanym lub znacznym oraz dla uczniów z niepełnosprawnościami sprzężonymi

Celem jest przygotowanie do pełnienia różnych ról społecznych oraz autonomicznego (na miarę ich możliwości rozwojowych) i aktywnego dorosłego życia. Edukacja polega na całościowej i jednoczesnej realizacji funkcji dydaktycznej, wychowawczej, opiekuńczej i profilaktycznej szkoły, z uwzględnieniem specyficznych form i metod pracy oraz zasad nauczania, opisanych przez współczesne nauki społeczno-pedagogiczne.

Kształcenie obejmuje:

- kształcenie ogólne umożliwiające utrwalenie i poszerzenie zakresu posiadanej wiedzy i nabywanie nowych umiejętności,
- przysposobienie do pracy rozumiane jako: kształtowanie właściwych postaw wobec pracy, przyswajanie podstawowej wiedzy o pracy i poznawanie typowych sytuacji związanych z pracą, uczenie wykonywania różnych prac, w tym porządkowych i pomocniczych oraz opanowanie podstawowych umiejętności i czynności pracy, a także przygotowanie do podjęcia samodzielnej lub wspomaganiej pracy na określonym stanowisku na wolnym lub chronionym rynku pracy.

Edukacja opiera się na indywidualnych programach edukacyjnych, opracowanych przez nauczycieli i specjalistów pracujących z uczniami. Ze względu na integralny, całościowy charakter kształcenia podstawa programowa nie wyróżnia odrębnych celów, zadań ani treści nauczania dla poszczególnych zajęć edukacyjnych.

W procesie kształcenia nauczyciele współpracują z rodzicami (prawnymi opiekunami) uczniów, ustalając kierunki oddziaływań wychowawczo-edukacyjnych i konsultując z nimi sposoby rozwiązywania problemów ucznia respektujące wyznawane przez rodzinę wartości.

Celem edukacji uczniów z upośledzeniem umysłowym w stopniu umiarkowanym lub znacznym oraz uczniów z niepełnosprawnościami sprzężonymi jest utrwalanie i poszerzanie zakresu posiadanej wiedzy, kształcenie kompetencji społecznych, zdolności adaptacyjnych i nabywanie nowych umiejętności umożliwiających samodzielne, niezależne funkcjonowanie tych uczniów przez:

- wspomaganie wszechstronnego i harmonijnego rozwoju ucznia,
- rozbudzanie motywacji i rozwijanie zdolności dostrzegania związków funkcjonalnych, czasowych i przestrzennych oraz ich praktycznego wykorzystania,
- kształtowanie zainteresowań i ujawnianie zdolności, w szczególności zdolności muzycznych, plastycznych i sportowych,
- rozwijanie w uczniach postawy ciekawości, otwartości i poszanowania innych,
- utrwalanie wiadomości i umiejętności zdobytych przez uczniów na wcześniejszych etapach edukacyjnych,
- przyswajanie prostego języka matematyki, dostrzeganie oraz formułowanie różnic pomiędzy zjawiskami, czynnościami i liczbami, rozwijanie wyobraźni przestrzennej,
- poznawanie różnorodności świata przyrody, poznawanie i rozumienie podstawowych procesów życiowych organizmów, kształtowanie zachowań ukierunkowanych na ochronę środowiska,
- rozwijanie wiedzy o kulturze własnego regionu i jej związku z kulturą Polski,

- umożliwianie kontaktu ze środowiskiem lokalnym i zrozumienia przynależności człowieka do tego środowiska,
- osiągnięcie maksymalnej zaradności i niezależności na miarę indywidualnych możliwości uczniów,
- kształtowanie prawidłowej postawy uczniów wobec pracy, w aspekcie motywacji, kompetencji i wykonania,
- przygotowanie do wykonywania, indywidualnie i zespołowo, różnych prac mających na celu zaspokojenie potrzeb własnych i otoczenia,
- kształtowanie umiejętności posługiwania się narzędziami, maszynami i urządzeniami oraz opanowanie prostych umiejętności i czynności pracy,
- kształtowanie umiejętności związanych z poszukiwaniem pracy, w tym korzystania z różnych źródeł informacji,
- przygotowanie do aktywnego uczestnictwa w różnych formach życia społecznego na równi z innymi członkami danej zbiorowości, pełnienia ról społecznych oraz przygotowanie do załatwiania różnych spraw osobistych w urzędach i innych instytucjach,
- kształtowanie poczucia odpowiedzialności za samodzielnie dokonywane wybory i podejmowane decyzje,
- kształtowanie umiejętności samodzielnego organizowania wypoczynku i czasu wolnego,
- rozwijanie kreatywności uczniów oraz ich uzdolnień i zainteresowań,
- doskonalenie sprawności i wydolności fizycznej uczniów oraz działania prozdrowotne.

Powołany w 2009 roku przez Ministra Edukacji Narodowej Zespół do spraw specjalnych potrzeb edukacyjnych, zajmował się opracowaniem nowych rozwiązań prawnych lub organizacyjnych służących efektywnemu kształceniu i wychowaniu uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi w każdym typie szkoły, oraz do świadczenia tym uczniom pomocy psychologiczno-pedagogicznej w środowisku nauczania i wychowania.

Obecnie Ministerstwo Edukacji Narodowej wprowadza nową formułę kształcenia uczniów z szeroko rozumianymi specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, w tym wynikającymi z niepełnosprawności lub z upośledzenia umysłowego oraz organizacji i udzielania dzieciom i młodzieży pomocy psychologiczno-pedagogicznej. Wychodząc z założenia, że największe szanse na zaspokojenie specjalnych potrzeb edukacyjnych dzieci są wtedy, kiedy wykryje się je jak najwcześniej, najważniejszym celem planowanych zmian jest zapewnienie możliwości świadczenia pomocy psychologiczno-pedagogicznej jak najszybciej i jak najbliżej dziecka, w środowisku jego nauczania i wychowania (przedszkolu, szkole i placówce).

Proponowane obecnie zmiany są kontynuacją przyjętych w podstawie programowej rozwiązań wskazujących na indywidualizację pracy z uczniem zarówno na obowiązkowych jak i dodatkowych zajęciach edukacyjnych. Służą objęciu odpowiednią pomocą między innymi dzieci i młodzieży niepełnosprawnych, przewlekłe chorych. Zmiany te służą przede wszystkim jak najlepszej organizacji kształcenia, wychowania i opieki dla dzieci i młodzieży ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, dla których rodzice wybrali szkołę ogólnodostępną jako miejsce kształcenia.

Kluczowe znaczenie ma rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej w sprawie zasad udzielania i organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach, określające sposób realizowania przez nauczycieli, na etapie edukacji przedszkolnej, obserwacji pedagogicznej zakończonej analizą i oceną gotowości dziecka do podjęcia nauki w szkole (diagnoza przedszkolna).

Także w codzienną misję szkoły podstawowej, a tym samym w pracę jej nauczycieli wpisana została obserwacja uczniów, pozwalająca na dostrzeżenie symptomów ewentualnych trudności czy problemów, a także przejawianych indywidualnych zainteresowań. W klasach I – III szkoły podstawowej nauczyciele zobowiązani zostali do działań pedagogicznych

służących rozpoznaniu ryzyka wystąpienia specyficznych trudności w uczeniu się, co ma ogromne znaczenie dla dalszej pracy z uczniem i objęcia go właściwym indywidualnym wsparciem. Zadaniem nauczycieli jest obserwacja ucznia, indywidualne spojrzenie i w przypadku zauważenia symptomów specyficznych trudności, szybkie reagowanie. Wcześniej udzielana pomoc zapobiega pogłębianiu się trudności, a dziecko osiągnie lepsze efekty edukacyjne. Specjalistyczna diagnoza odbywa się, jak dotychczas, w poradniach. Rolą nauczyciela jest, w niektórych sytuacjach, wskazanie tej poradni i zachęcenie rodzica do pójścia tam z dzieckiem, jeśli pomoc udzielona w szkole okaże się niewystarczająca.

Podkreślona została rola doradztwa edukacyjno-zawodowego w gimnazjum i szkole ponadgimnazjalnej, czyli szkołach, które uczniowi mają pomagać w dokonywaniu jak najlepszych wyborów dalszej drogi edukacyjnej i zawodowej. Wzmocniona została rola nauczycieli pracujących z uczniem, a szkoła stała się miejscem, w którym uczeń i jego rodzic uzyskują informacje, dokąd się udać w celu uzyskania informacji, jeśli szkoła nie będzie ich posiadać. Ma to istotne znaczenie w planowaniu ścieżki edukacyjno-zawodowej uczniów niepełnosprawnych.

Nauczyciel i specjalista, mając orzeczenie lub opinię poradni psychologiczno-pedagogicznej, czy też podczas bieżącej pracy z uczniem, rozpoznając zainteresowania, szczególne uzdolnienia, trudności w uczeniu się, czy też innego rodzaju indywidualne potrzeby rozwojowe i edukacyjne oraz możliwości danego ucznia, przekazuje informacje o potrzebie objęcia takiego ucznia wsparciem dyrektorowi przedszkola lub szkoły, odpowiedzialnemu za jej zorganizowanie w danej jednostce. Pozwoli to na szybkie i efektywne zareagowanie na potrzeby ucznia, a następnie objęcie go bez zbędnej zwłoki potrzebnym wsparciem bądź poinformowanie rodziców o konieczności specjalistycznej diagnozy w poradni psychologiczno – pedagogicznej. Dyrektor, posiadając taką informację inicjuje zespołowe spotkanie wszystkich tych, którzy uczą dziecko, żeby można było jak najlepiej zorganizować dla niego potrzebne formy pomocy.

Zespołowa formuła pracy nauczycieli i specjalistów obowiązuje w każdej szkole. Nauczyciele i specjaliści tworzący zespół, po dokonaniu analizy poziomu wiadomości, umiejętności i funkcjonowania danego ucznia oraz określeniu trudności, na jakie napotykają w pracy z uczniem, mogą zaplanować dla niego indywidualną ścieżkę edukacyjną bądź edukacyjno-terapeutyczną, uwzględniającą potrzeby zdiagnozowane zarówno w przedszkolu i szkole przez samych nauczycieli, jak i te wynikające z orzeczenia lub opinii wydanej przez poradnię psychologiczno-pedagogiczną.

Zespół nauczycieli i specjalistów prowadzących zajęcia edukacyjne z uczniem, jeśli posiada on opinię poradni psychologiczno-pedagogicznej lub potrzeba objęcia dziecka pomocą wynika z rozpoznania dokonanego w szkole, zakłada dla niego kartę indywidualnych potrzeb ucznia, dającą podstawę stawiania dzieciom i młodzieży ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi wymagań dostosowanych do ich indywidualnych potrzeb psychofizycznych, bądź przydzielania im dodatkowych godzin czy odpowiedniego wyposażenia. W karcie zawierane mają być informacje o stwierdzonej potrzebie objęcia ucznia pomocą psychologiczno-pedagogiczną, wynikającej z opinii lub przeprowadzonych działań pedagogicznych przez nauczycieli i specjalistów prowadzących zajęcia z dzieckiem, zakres, w którym uczeń wymaga wsparcia i pomocy psychologiczno-pedagogicznej, jego predyspozycje i wybitne uzdolnienia, które należy rozwijać, okresowe oceny efektywności działań podejmowanych wobec ucznia, wnioski i zalecenia do dalszej pracy. Ideą karty jest bowiem zebranie wszystkich zgromadzonych o uczniu informacji i wykorzystanie ich w celu optymalizacji oddziaływań dydaktyczno-wychowawczych i opiekuńczych nauczycieli. Ustalenia zawarte w karcie będą pomocne w opracowaniu dla uczniów zakresu wymagań edukacyjnych wynikających z programu nauczania oraz planu działań wspierających zawierającego, w szczególności, dostosowane do indywidualnych potrzeb rozwojowych i

edukacyjnych oraz możliwości psychofizycznych ucznia, metody pracy aktywizująco-motywuujące.

Dla uczniów posiadających orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego, niezależnie od miejsca edukacji, nauczyciele i specjaliści tworzący zespół opracowują indywidualny program edukacyjno – terapeutyczny.

Zespół nauczycieli może – zależnie od oceny potrzeb – zaprosić do udziału w spotkaniu poświęconym analizie potrzeb ucznia i planowaniu dla niego form pomocy, specjalistów z poradni opiekującej się szkołą.

Przygotowane zmiany podkreślają rolę rodziców ucznia w organizowaniu dla jego dziecka pomocy. Rodzice mogą uczestniczyć w spotkaniu zespołu analizującego sytuację ich dziecka oraz określającego obszary, w których potrzebuje ono wsparcia. Dyrektor przedszkola, szkoły i placówki obowiązany jest poinformować rodziców o terminie spotkania zespołu. Jeśli nie chcą oni wziąć w nim udziału, muszą być poinformowani o ustaleniach zespołu. Na wniosek rodzica ucznia, stosownie do potrzeb, w spotkaniach mogą wziąć udział również inne osoby. Rodzic może wnioskować o udział przedstawiciela organu prowadzącego, kuratora sądowego, osób, których wiedza pomoże określić jak najlepiej formy i sposoby pomocy dla dziecka.

Po upływie czasu wskazanego przez dyrektora przeznaczonego na udzielanie pomocy w danej formie zespół ocenia jej skuteczność i efektywność, zasadność kontynuacji lub modyfikację dotychczasowych działań wobec ucznia.

Propozycje zespołu mogą dotyczyć zarówno zalecanego nauczycielom sposobu pracy z uczniem na obowiązkowych zajęciach edukacyjnych (np. poszerzenie lub dostosowanie wymagań, potrzebne wyposażenie stanowiska pracy ucznia, itp.), jak również zalecanych dodatkowych zajęć określonego rodzaju. Liczba dodatkowych godzin podlega akceptacji dyrektora szkoły i organu ją prowadzącego. Jeśli uczeń ma orzeczoną niepełnosprawność, czyli na jego edukację organ prowadzący otrzymuje zwiększoną subwencję, dyrektor szkoły i organ ją prowadzący powinni zaakceptować dodatkowe godziny dla ucznia – zgodnie z potrzebami zależnymi od rodzaju niepełnosprawności. Dyrektor szkoły, z wyjątkiem szkoły specjalnej, w uzgodnieniu z organem prowadzącym przydziela dodatkowe godziny na prowadzenie indywidualnych zajęć rewalidacyjnych z uczniami niepełnosprawnymi. W przypadku szkół specjalnych godziny te wpisane są w ich ramowe plany.

Dużym wsparciem dla szkół w realizacji nowych zadań są poradnie psychologiczno-pedagogiczne. Zadaniem poradni psychologiczno-pedagogicznej, pracującej według nowej koncepcji jest, w szczególności:

- pomoc udzielana przez specjalistów zatrudnionych w poradni nauczycielom przedszkoli, szkół i placówek w tworzeniu indywidualnych programów edukacyjno-terapeutycznych oraz innych programów wspierających rozwój ucznia,
- specjalistyczna, pogłębiona diagnoza uczniów – w szczególności w sytuacjach, gdy wsparcie udzielone w przedszkolu, szkole czy placówce, nie będzie wystarczające,
- realizowanie swoich zadań we współpracy z placówkami doskonalenia nauczycieli, mającymi wspierać szkoły i placówki oświatowe w sposób jak najbardziej trafny i efektywny.

Współdziałanie nauczycieli i specjalistów prowadzących zajęcia z danym uczniem pozwala na opracowanie, przyjęcie i realizację spójnego i konsekwentnego planu oddziaływań edukacyjnych i/lub terapeutycznych. Umożliwia także ustalenie działań o znaczeniu priorytetowym wobec danego ucznia.

Wprowadzona została również istotna zmiana polegająca na rezygnacji z określania minimalnej liczby uczniów na danych zajęciach organizowanych w ramach pomocy psychologiczno-pedagogicznej, a tym samym stworzono możliwość obejmowania określoną formą pomocy psychologiczno-pedagogicznej nawet jednego ucznia, jeśli zajdzie taka potrzeba.

Udzielanie pomocy psychologiczno-pedagogicznej dzieciom i młodzieży ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi w nowej formule rozpocznie się 1 września 2011 roku w przedszkolach, oddziałach przedszkolnych w szkołach podstawowych, w gimnazjach, szkołach specjalnych, oddziałach specjalnych w szkołach ogólnodostępnych i placówkach, zaś 1 września 2013 roku w ogólnodostępnych i integracyjnych szkołach podstawowych i ponadgimnazjalnych.

Istotne są nowe regulacje dotyczące dostosowywania warunków przeprowadzania sprawdzianu i egzaminów zewnętrznych. Z dostosowania będą korzystać wszyscy uczniowie posiadający orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego. Rada pedagogiczna w każdej szkole, na podstawie posiadanych przez ucznia dokumentów (opinii, orzeczenia, zaświadczenia lekarskiego) oraz w oparciu o najlepszą wiedzę dotyczącą potrzeb edukacyjnych i możliwości psychofizycznych ucznia, wskaże sposoby dostosowania warunków przeprowadzania sprawdzianu w szkole podstawowej, egzaminu w gimnazjum, matury i egzaminu zawodowego. Nowe zasady dostosowania egzaminu w gimnazjum będą obowiązywać od 2012 roku, natomiast w szkole podstawowej i ponadgimnazjalnej – od 2013 roku.

Zgodnie z ustawą Prawo o szkolnictwie wyższym podstawę przyjęcia na studia pierwszego stopnia lub jednolite studia magisterskie stanowią wyniki egzaminu maturalnego. Uczelnia może, za zgodą ministra właściwego do spraw szkolnictwa wyższego, przeprowadzić dodatkowe egzaminy wstępne tylko w przypadku konieczności sprawdzenia wiedzy lub umiejętności niesprawdzanych w trybie egzaminu maturalnego lub gdy osoba ubiegająca się o przyjęcie na studia posiada świadectwo dojrzałości uzyskane za granicą.

Warunki i tryb rekrutacji oraz formy studiów na poszczególnych kierunkach ustala Senat danej uczelni.

W ostatnich latach uczelnie podjęły szereg działań mających na celu stworzenie warunków sprzyjających wyrównywaniu szans osób niepełnosprawnych poprzez kształcenie. Powołano biura do spraw osób niepełnosprawnych, a uchwalane przez senaty zasady rekrutacji często zawierają zapisy dostosowujące tryb postępowania kwalifikacyjnego do możliwości osób niepełnosprawnych. Zastąpienie powszechnych egzaminów wstępnych na studia respektowaniem wyników ze świadectw dojrzałości przyczyniło się do zwiększenia liczby studentów niepełnosprawnych.

Ustawa Prawo o szkolnictwie wyższym:

- przewiduje zadanie uczelni polegające na stwarzaniu osobom niepełnosprawnym warunków do pełnego udziału w procesie kształcenia i w badaniach naukowych,
- nakłada na uczelnie obowiązek określenia w regulaminie studiów warunków właściwej realizacji procesu dydaktycznego, z uwzględnieniem szczególnych potrzeb studentów będących osobami niepełnosprawnymi,
- stanowi, że warunki i tryb rekrutacji, w przypadku dodatkowych egzaminów wstępnych, powinny uwzględniać szczególne potrzeby kandydatów na studia, będących osobami niepełnosprawnymi.

Uczelnie publiczne i niepubliczne otrzymują dotację na zadania związane ze stwarzaniem studentom i doktorantom, będącym osobami niepełnosprawnymi warunków do pełnego udziału w procesie kształcenia.

Studenci niepełnosprawni mają możliwość ubiegania się o indywidualną organizację studiów ze względu na niepełnosprawność - zgodnie z regulaminem studiów uczelni. Zasady organizacji takich studiów konsultowane są z działającymi w uczelniach pełnomocnikami do spraw osób niepełnosprawnych, by w szerokim zakresie przyjąć z odpowiednią pomocą w procesie studiowania przy uwzględnieniu rodzaju niepełnosprawności. Zapewnia to

możliwość indywidualnego dostosowania procesu kształcenia do rodzaju niepełnosprawności (inne terminy zajęć dydaktycznych, inne zasady dokonywania oceny wiadomości studenta, przeprowadzania zaliczeń i egzaminów).

Efektom działań jest wzrost udziału osób niepełnosprawnych z wyższym poziomem wykształcenia w strukturze wykształcenia osób niepełnosprawnych (według BAEL w 2008 roku wyniósł on 5,4% wśród osób niepełnosprawnych w wieku produkcyjnym, zaś 6,1% wśród osób niepełnosprawnych w wieku 15 lat i więcej) oraz wzrost liczby niepełnosprawnych uczniów i studentów. W 2009 roku we wszystkich typach uczelni studiowało 28.370 osób niepełnosprawnych o różnych rodzajach niepełnosprawności, w 2008 roku – 25.265, w 2007 roku - 23 tysiące osób. Studenci będący osobami niepełnosprawnymi stanowili 1,3% ogółu studentów.

2. DOSTĘPNOŚĆ SZKÓŁ I MATERIAŁÓW, WSPARCIE W UMOŻLIWIAJĄCE EFEKTYWNE KSZTAŁCENIE I PEŁNĄ INTEGRACJĘ

Zgodnie z ustawą o systemie oświaty obowiązkiem gminy jest:

- zapewnienie uczniom niepełnosprawnym objętych kształceniem specjalnym, bezpłatnego transportu i opieki w czasie przewozu do najbliższej szkoły podstawowej i gimnazjum, a uczniom z niepełnosprawnością ruchową, upośledzeniem umysłowym w stopniu umiarkowanym lub znacznym - także do najbliższej szkoły ponadgimnazjalnej, do ukończenia 21. roku życia,
- zapewnienie dzieciom i młodzieży upośledzonych w stopniu głębokim, a także dzieciom i młodzieży z upośledzeniem umysłowym ze sprzężonymi niepełnosprawnościami, bezpłatnego transportu i opieki w czasie przewozu do ośrodka umożliwiającego tym dzieciom i młodzieży realizację obowiązku szkolnego i obowiązku nauki, do ukończenia 25. roku życia,
- zwrot kosztów przejazdu ucznia oraz jego opiekuna do szkoły lub ośrodka, na zasadach określonych w umowie zawartej między wójtem (burmistrzem, prezydentem miasta) a rodzicami, opiekunami lub opiekunami prawnymi ucznia, jeżeli dowożenie i opiekę zapewniają rodzice, opiekunowie lub opiekunowi prawni.

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu w sprawie bezpieczeństwa i higieny w publicznych i niepublicznych szkołach i placówkach nakłada obowiązek dostosowania stanowisk pracy do warunków antropometrycznych uczniów, a jeżeli ze stanowisk pracy korzystają osoby niepełnosprawne, dostosowuje się je do potrzeb wynikających z ich niepełnosprawności.

Przy organizacji zajęć, imprez i wycieczek poza terenem szkoły lub placówki liczbę opiekunów oraz sposób zorganizowania opieki ustala się, uwzględniając wiek, stopień rozwoju psychofizycznego, stan zdrowia i ewentualną niepełnosprawność osób powierzonych opiece szkoły lub placówki, a także specyfikę zajęć, imprez i wycieczek oraz warunki, w jakich będą się one odbywać. Kryteria te uwzględnia się również przy ustalaniu programu zajęć, imprez i wycieczek.

Dyrektor szkoły, w porozumieniu z organem prowadzącym może zatrudnić w szkole pracownika bez wykształcenia pedagogicznego i określić dla niego zakres obowiązków. Może on obejmować zadania i czynności na rzecz uczniów niepełnosprawnych.

W ramach Priorytetu III PO KL realizowany jest projekt „Podniesienie efektywności kształcenia uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi”, którego celem jest

zapewnienie świadczenia pomocy psychologiczno-pedagogicznej jak najbliższej dziecku/uczniowi, w środowisku jego nauczania i wychowania (przedszkolu, szkole i placówce oświatowej) oraz poprawa jakości systemu kształcenia i wychowania uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi.

W ramach Poddziałania 3.3.4 „Modernizacja treści i metod kształcenia” – projekty konkursowe PO KL, w 2009 roku przeprowadzono konkurs „Opracowanie i pilotażowe wdrożenie innowacyjnych programów nauczania uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi z wykorzystaniem nowoczesnych metod diagnozy i terapii ucznia niepełnosprawnego.” W wyniku konkursu w latach 2009-2010 podpisano 22 umowy na realizację projektów, które skierowane są do szkół podstawowych, gimnazjów, szkół ponadgimnazjalnych i placówek prowadzących kształcenie dla uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi (szkoły specjalne, integracyjne, szkoły ogólnodostępne z oddziałami integracyjnymi lub oddziałami specjalnymi). Celem projektów jest opracowanie i pilotażowe wdrożenie innowacyjnych programów nauczania uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi z wykorzystaniem nowoczesnych metod diagnozy i terapii ucznia niepełnosprawnego. Programy dotyczą, między innymi, kształcenia w zakresie nauk matematycznych, przyrodniczych i technicznych oraz przedsiębiorczości.

Docelowo, w ramach działań zaplanowanych w projektach, zostanie opracowanych 57 programów nauczania, w tym 10 w zakresie przedsiębiorczości, przedmiotów matematyczno-przyrodniczych i technicznych. Do końca I półrocza 2010 roku zatwierdzono 53 innowacyjne programy nauczania. Wśród programów są:

- „Gimnastykując ciało - usprawniasz umysł” - Program nauczania uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi w zakresie kompetencji matematyczno-przyrodniczych, ze szczególnym uwzględnieniem umiejętności liczenia, poznawania przedmiotów, ich właściwości, położenia w przestrzeni, kształcenia pamięci, myślenia i wyobraźni twórczej.
- Programy nauczania matematyki uczniów z upośledzeniem umysłowym w stopniu lekkim dla klas IV-VI szkoły podstawowej, gimnazjum i klas I i-II szkoły zawodowej,
- Program „Radość z działania - praktyczna aktywność”, obejmujący zadania z zakresu: praktycznego życia, kształcenia zmysłów, edukacji matematycznej i językowej,
- Komputerowy świat wiedzy – program nauczania informatyki dla uczniów niewidzących i niewidomych,
- Program „Z komputerem za Pan Brat” oparty na wykorzystaniu technologii multimedialnych - obejmujący serię programów do terapii zaburzeń poznawczych i percepcyjno - motorycznych, ćwiczenia wspomagania stymulacji wielozmysłowej oraz z zakresu wspierania wszechstronnego rozwoju dziecka, w tym mowy,
- Program rozwijania percepcji wzrokowej „Przyjazne fale”, z wykorzystaniem terapii EEG Biofeedback, aktywizującej potencjał umysłowy,
- Program „Przez zmysły poznajemy świat” realizowany w oparciu o metodę opracowaną przez J. Ayers Integracji Sensorycznej,
- Program „Cztery pory roku w twórczej adaptacji pedagogiki M. Montessori” przeznaczony dla dzieci i młodzieży z upośledzeniem umiarkowanym, znacznym oraz współwystępującymi deficytami,
- „Twórcza Aktywność” – program nauczania uwzględniający ćwiczenia usprawniające funkcjonowanie mózgu, zapewniające równowagę pomiędzy pracą obu jego półkul,
- Program rozwijania integracji zmysłowej „Ruch i koordynacja to radosna edukacja” mający na celu poprawę rozwoju integracji sensorycznej,
- Program „Czytam ze zrozumieniem = rozumiem świat” dotyczący rozwoju umiejętności czytania ze zrozumieniem przez uczniów z lekkim upośledzeniem umysłowym,
- Innowacyjny program rozwijający komunikację pomiędzy młodzieżą słyszącą a niesłyszącą,

- Program „Warto pracować - przełamywanie izolacji społecznej”, wdrażany wśród uczniów Szkoły Przysposabiającej do Pracy, upośledzonych umysłowo, mający na celu naukę wykonywania czynności z zakresu utrzymania porządku i czystości.

W ramach realizowanych projektów początkowym wsparciem objęto 313 osób kadry pedagogiczno-psychologicznej. Dodatkowo w projektach, w ramach pilotażowego wdrażania innowacyjnych programów nauczania, uczestniczą uczniowie, w tym dzieci

PFRON podejmuje działania w ramach programów celowych. Informacje dotyczące realizacji programu „Pitagoras”, który dotyczy nauczania w językach, za pomocą środków komunikacji i w środowisku najbardziej odpowiednich dla danej osoby – patrz odpowiedź na pytanie 5.

Program „Komputer dla Homera 2010” oraz „Pegaz 2010–Obszar B” przewidują wyposażenie uczących się osób niepełnosprawnych w sprzęt komputerowy, który wspomaga proces edukacji poprzez zapewnienie środka komunikacji odpowiedniego dla rodzaju schorzenia osoby niepełnosprawnej. W programach mogą uczestniczyć uczniowie i studenci z dysfunkcją narządu wzroku, ruchu i słuchu.

W 2005 roku Ministerstwo Edukacji i Nauki realizowało, w ramach sektorowego Programu Operacyjnego – Rozwój Zasobów Ludzkich 2004-2006, projekt „Zakup nowoczesnego sprzętu ułatwiającego kształcenie uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi”. 750 szkół otrzymało nowoczesne środki dydaktyczne, a 200 szkół otrzymało sprzęt do prowadzenia zajęć metodą Tomatisa (stymulacja audio–psycho–lingwistyczna, przeznaczona dla dzieci i młodzieży z problemami szkolnymi, dysleksją i zaburzeniami komunikacji językowej, wdrażana w szkołach specjalnych i integracyjnych oraz w oddziałach integracyjnych szkół ogólnodostępnych), w 500 szkołach otwarto gabinety logopedyczne. W 2006 roku 600 placówek kształcenia specjalnego i integracyjnego otrzymało zalecane do użytku szkolnego przez ministra właściwego do spraw oświaty i wychowania środki dydaktyczne do kształcenia zintegrowanego i specjalnego, 250 placówek specjalnych i integracyjnych kształcących uczniów niewidomych i słabo widzących otrzymało środki dydaktyczne do nauczania przedmiotowego i kształcenia specjalnego, 500 placówek kształcenia specjalnego i integracyjnego otrzymało do pracowni przedmiotowych środki dydaktyczne do nauczania przedmiotowego i kształcenia specjalnego. Wysokość środków przeznaczonych na realizację projektu w latach 2004-2008 wyniosła 470 mln zł.

Ze środków PFRON realizowane są programy wpływające na zwiększanie dostępności edukacji dla osób niepełnosprawnych, w szczególności zmierzającej do przygotowania zawodowego:

- Edukacja - program pomocy w dostępie do nauki dzieci i młodzieży niepełnosprawnych. Celem jest poprawa warunków edukacji dzieci i młodzieży niepełnosprawnych oraz poprawa infrastruktury socjalno-bytowej w placówkach zapewniających całodobową opiekę nad uczniami/wychowankami niepełnosprawnymi. Beneficjentami pomocy są jednostki samorządu gminnego i powiatowego prowadzące specjalne ośrodki szkolno-wychowawcze oraz ośrodki rewalidacyjno-wychowawcze, inne podmioty prowadzące takie placówki. Na realizację programu w roku 2005 wydatkowano 38,8 mln zł. Na realizację programu w roku 2006 wydatkowano 38,8 mln zł, liczba uczniów i wychowanków korzystających z placówek, którym przyznano dofinansowania wynosiła 29.431. W roku 2006 na dofinansowania w ramach programu wydano 58,3 tysięcy zł, z placówek, którym przyznano dofinansowania korzystało 49.435 uczniów i wychowanków.
- Pitagoras - program pomocy osobom z uszkodzeniem słuchu. Celem jest zapewnienie wszystkim niesłyszącym i niedosłyszącym uczestnikom kursów przygotowawczych do egzaminów do szkół wyższych pomocy tłumaczy migowych lub możliwości korzystania

w trakcie zajęć oraz egzaminów z urzędzeń wspomagających. Uczestnikami programu mogą być osoby niesłyszące lub niedosłyszące, które posiadają orzeczenie o stopniu niepełnosprawności, studiują lub uczą się na kursach przygotowawczych do egzaminów do szkół wyższych organizowanych przez uczelnie. Adresatami programu mogą być uczelnie wyższe. Na realizację programu wydatkowano w roku 2005 – 2,8 mln zł, w roku 2006 - 3,6 mln zł (dofinansowanie uzyskały szkoły wyższe różnego typu, fundacje, teatry, filharmonie, brak jest możliwości ustalenia liczby osób korzystających).

- Komputer dla Homera 2003 - program pomocy w zakupie sprzętu elektronicznego oraz oprogramowania umożliwiającego rehabilitację zawodową i społeczną osób niewidomych i niedowidzących. Uczestnicy programu to, między innymi, dzieci i młodzież w wieku do lat 18, niepełnosprawne z powodu dysfunkcji narządu wzroku, posiadające aktualne orzeczenie o zaliczeniu do znacznego lub umiarkowanego stopnia niepełnosprawności lub aktualne orzeczenie o niepełnosprawności. W roku 2005 PFRON wydatkował 39,1 mln zł. Z dofinansowania zakupu podstawowego i specjalistycznego sprzętu oraz urzędzeń skorzystało 8.967 osób niepełnosprawnych (w tym 2523 dzieci i młodzieży niepełnosprawnej), a w szkoleniach udział wzięło 1225 osób niepełnosprawnych (w tym 276 dzieci i młodzieży). W roku 2006 na realizację programu wydatkowano ze środków PFRON 40.1 mln zł (w tym 1.0 mln zł na szkolenia). Z dofinansowania do zakupu sprzętu i urzędzeń w roku 2006 skorzystało 9.321 osób niepełnosprawnych (w tym 2.751 dzieci i młodzieży), a w szkoleniach uczestniczyło 839 osób niepełnosprawnych (w tym 136 dzieci i młodzieży).
- Program wyrównywania różnic między regionami. Celem programu jest wyrównanie szans osób niepełnosprawnych, zamieszkujących regiony słabo rozwinięte gospodarczo i społecznie w dostępie do rehabilitacji zawodowej i społecznej. Podmioty, które utworzyły i prowadzą placówki edukacyjne mogą ubiegać się o dofinansowanie likwidacji barier w zakresie umożliwienia osobom niepełnosprawnym poruszania się i komunikowania. W roku 2005 wypłacono 82,7 mln zł, w tym 6,3 mln zł na dofinansowanie realizacji 137 projektów likwidacji barier w zakładach opieki zdrowotnej i placówkach edukacyjnych, w roku 2006 PFRON wydatkował 110,8 mln zł, w tym 30,9 mln zł na dofinansowanie realizacji 528 projektów .

Program		Liczba osób korzystających	Wielkość wypłat z PFRON (w tys. zł)
Edukacja	2007	45.703	55.918
	2008	500	555
	2009	Nie był realizowany	
	2010	Nie był realizowany	
Pitagoras	2007	*	2.156
	2008	262	3.750
	2009	263	4.653
	2010	209	825
Program wyrównywania różnic między regionami Obszar A	2007	*	7.558
	2008	*	10.842
	2009	*	6.179
	2010	Nie był realizowany	
Program wyrównywania różnic między regionami Obszar B	2007	*	1.218
	2008	*	31.086
	2009	*	18.864
	2010	Nie był realizowany – wypłacono wyłącznie zobowiązania	2
Program wyrównywania różnic między regionami Obszar C	2007	1.626	32.298
	2008	Nie był realizowany	
	2009	Nie był realizowany	

	2010		
Program wyrównywania różnic między regionami Obszar D	2007	Nie był realizowany	
	2008	*	25.456
	2009	*	17.281
	2010	Nie był realizowany	
Program wyrównywania różnic między regionami Obszar E	2007	Nie był realizowany	
	2008		
	2009	0	0
	2010	*	777
Program wyrównywania różnic między regionami Obszar F	2007	175	1.446
	2008	78	830
	2009	35	352
	2010	83	769

* dane dotyczące liczby osób niepełnosprawnych są gromadzone przez podmioty, które uzyskały wsparcie w ramach programu

W latach 2007–2010 PFRON realizował program „Uczeń na wsi - pomoc w zdobyciu wykształcenia przez osoby niepełnosprawne zamieszkujące gminy wiejskie oraz gminy miejsko-wiejskie”, którego celem było wyrównanie szans w zdobyciu wykształcenia przez uczniów, będących osobami niepełnosprawnymi, zamieszkujących gminy poprzez:

- poprawę warunków kształcenia uczniów, będących osobami niepełnosprawnymi;
- umożliwienie uczestnictwa w zajęciach mających na celu podniesienie sprawności fizycznej i psychicznej,
- likwidację barier transportowych utrudniających lub uniemożliwiających pobieranie przez uczniów nauki.

Przyznawane w ramach programu dofinansowanie obejmowało koszty związane z edukacją ucznia niepełnosprawnego, koszty zakupu fabrycznie nowych pojazdów (mikrobusów – pojazdów 9-cio osobowych i autobusów) służących do przewozu uczniów niepełnosprawnych. W 2007 roku do realizacji programu przystąpiło 948 gmin, w których dofinansowanie do kosztów nauki uzyskało 24.828 uczniów. W 2008 roku w 1.724 gminach z pomocy programu skorzystało 42.927 uczniów, w 2009 roku wsparciem objętych zostało 46.810 uczniów niepełnosprawnych z 1.838 gmin. Z dofinansowania do zakupu pojazdu służącego do przewozu uczniów niepełnosprawnych skorzystało w latach 2007-2008 411 gmin. Zakupiono 267 mikrobusów i 145 autobusów. Wydatki Funduszu na dofinansowanie edukacji i usuwanie barier transportowych przekroczyły 222 mln zł.

Inne wydatki PFRON

Program		Liczba osób korzystających	Wielkość wypłat z PFRON (w tys. zł)
Uczeń na wsi	2008	42.927	81.486
	2009	46.810	86.396
	2010	Nie był realizowany – wypłacono zobowiązania i koszty ewaluacji	
Wsparcie Ośrodka Szkolno-Wychowawczego dla Dzieci Niewidomych w Laskach	2008	*	850
	2009	*	1.150
	2010	Nie był realizowany	
Wczesna Pomoc Dziecku Niepełnosprawnemu	2008	*	489
	2009	*	2.655
	2010	1.811	3.145

Zgodnie z ustawą o systemie oświaty podręczniki szkolne i książki pomocnicze do kształcenia specjalnego dla uczniów z upośledzeniem umysłowym, niewidomych, słabo widzących i niesłyszących są dofinansowywane z budżetu państwa.

Od roku 2009, w celu zwiększenia oferty możliwych do wykorzystania przez uczniów niewidomych i słabo widzących podręczników szkolnych i książek pomocniczych, przeprowadzana jest adaptacja kolejnych podręczników szkolnych celem dostosowania do potrzeb uczniów niepełnosprawnych. Adaptacja dokonywana jest przez uczelnie wyższe, mające odpowiednie doświadczenie oraz posiadające w swoich strukturach organizacyjnych stałe ośrodki adaptacji materiałów dydaktycznych, zapewniające odpowiednio wykwalifikowaną kadre oraz warunki techniczne niezbędne do prawidłowej realizacji tego zadania (umowy z Uniwersytetem Warszawskim i Katolickim Uniwersytetem Lubelskim Jana Pawła II, których przedmiotem jest wykonanie adaptacji podręczników szkolnych i książek pomocniczych dla uczniów niewidomych (alfabetem Braille'a) oraz dla uczniów słabo widzących (w druku powiększonym). Adaptacje są wykonywane zgodnie z zapotrzebowaniami zgłaszanymi przez szkoły i placówki.

Wersje elektroniczne podręczników wykonanych alfabetem Braille'a są udostępniane szkołom i placówkom na stronie internetowej Ministerstwa Edukacji Narodowej, w opracowanym w tym celu systemie informatycznym, umożliwiającym dyrektorom szkół i placówek bieżące ich pobieranie i wydrukowanie w całości lub części, zgodnie z indywidualnymi potrzebami edukacyjnymi uczniów. Podręczniki wykonane w druku powiększonym, przeznaczone dla uczniów słabo widzących, szkoły i placówki otrzymują w wersji wydrukowanej. Dyrektorzy oraz nauczyciele specjalnych ośrodków szkolno-wychowawczych dla dzieci niewidomych i/lub słabo widzących pozytywnie oceniają obecny system zaopatrywania uczniów niewidomych w podręczniki, pozwala on bowiem na optymalne zaspokojenie potrzeb uczniów, bez względu na to w jakiej szkole się uczą, czy ogólnodostępnej, integracyjnej, czy specjalnej.

W 2010 roku realizowany był Rządowy program pomocy uczniom „Wyprawka szkolna, mający na celu, między innymi, wyrównywanie szans edukacyjnych i wspieranie rozwoju edukacyjnego uczniów przez dofinansowanie zakupu podręczników do kształcenia ogólnego, w tym specjalnego dla uczniów:

- słabo widzących,
- niesłyszących,
- z upośledzeniem umysłowym w stopniu lekkim,
- z niepełnosprawnościami sprzężonymi w przypadku, gdy jedną z niepełnosprawności jest niepełnosprawność wymieniona wyżej, posiadających orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego, realizujących w roku szkolnym 2010/2011 obowiązek szkolny lub obowiązek nauki w szkołach dla dzieci i młodzieży lub w ogólnokształcących szkołach muzycznych I stopnia, ogólnokształcących szkołach muzycznych II stopnia, ogólnokształcących szkołach sztuk pięknych, ogólnokształcących szkołach baletowych lub liceach plastycznych.

Zgodnie z ustawą o systemie oświaty uczniowi przysługuje prawo do pomocy materialnej ze środków przeznaczonych na ten cel w budżecie państwa lub budżecie jednostki samorządu terytorialnego. Pomoc materialna jest udzielana uczniom w celu zmniejszenia różnic w dostępie do edukacji, umożliwienia pokonywania barier dostępu do edukacji wynikających z trudnej sytuacji materialnej ucznia. Pomoc przysługuje także wychowankom publicznych i niepublicznych ośrodków umożliwiających dzieciom i młodzieży upośledzonym w stopniu głębokim, a także dzieciom i młodzieży upośledzonym umysłowo ze sprzężonymi

niepełnosprawnościami realizację odpowiednio obowiązku szkolnego i obowiązku nauki - do czasu ukończenia realizacji obowiązku nauki.

Świadczeniami pomocy materialnej o charakterze socjalnym jest stypendium szkolne, które może otrzymać uczeń znajdujący się w trudnej sytuacji materialnej, wynikającej z niskich dochodów na osobę w rodzinie, w szczególności gdy w rodzinie tej występuje niepełnosprawność. Stypendium szkolne może być udzielane w formie całkowitego lub częściowego pokrycia kosztów udziału w zajęciach edukacyjnych, w tym wyrównawczych, wykraczających poza zajęcia realizowane w szkole w ramach planu nauczania, a także udziału w zajęciach edukacyjnych realizowanych poza szkołą, jak też pomocy rzeczowej o charakterze edukacyjnym, w tym w szczególności zakupu podręczników.

Dzieciom niepełnosprawnym uczącym się w szkole podstawowej, gimnazjum lub szkole ponadgimnazjalnej wypłacany jest dodatek na zamieszkanie w miejscu pobierania nauki innym niż miejsce zamieszkania, w wysokości 90 zł miesięcznie.

Zgodnie ustawą Prawo o szkolnictwie wyższym uczelnie publiczne otrzymują dotację na zadania związane z kształceniem i rehabilitacją leczniczą studentów niepełnosprawnych. Wysokość dotacji dla uczelni nadzorowanych przez ministra właściwego do spraw szkolnictwa wyższego: 2009 - 41.091.600 zł, 2010 - 41.030.600. zł.

Środki z dotacji mogą być przeznaczane na:

- powołanie i utrzymanie pełnomocnika lub biura do spraw osób niepełnosprawnych,
- dostosowanie egzaminów i innych form weryfikacji wiedzy do potrzeb i możliwości percepcyjnej osób niepełnosprawnych, w tym przygotowanie materiałów dydaktycznych,
- zapewnienie transportu dla studentów lub refundacji kosztów studentom,
- wynagrodzenia dla asystentów osobistych osób niepełnosprawnych,
- zapewnienie usług specjalistycznych, takich jak: tłumacze języka migowego, translatorzy,
- zapewnienie urządzeń technicznych, np. wspomagających słyszenie, do wykorzystania podczas zajęć (z zastrzeżeniem, że jednostkowe koszty nie mogą przekroczyć 3.500 zł),
- zakup sprzętu komputerowego i oprogramowania specjalistycznego, z zastrzeżeniem, że jednostkowe koszty nie mogą przekroczyć 3.500 zł).

Ustawa Prawo o szkolnictwie wyższym przewiduje, że student i doktorant może ubiegać się o pomoc materialną w formie:

- stypendium socjalnego,
- stypendium specjalnego dla osób niepełnosprawnych (o ile niepełnosprawność jest potwierdzona orzeczeniem właściwego organu),
- stypendium na wyżywienie,
- stypendium mieszkaniowego,
- zapomogi.

W przypadku kształcenia na kilku kierunkach studiów stypendium przysługuje na każdym z nich. Równocześnie ze stypendium specjalnym dla osób niepełnosprawnych studenci i doktoranci mogą otrzymywać pozostałe stypendia. Prawo do pomocy materialnej przysługuje studentom i doktorantom uczelni publicznych i niepublicznych na jednakowych zasadach.

Student może ubiegać się także o zakwaterowanie w domu studenckim uczelni lub wyżywienie w stołówce studenckiej uczelni.

Stypendia dla osób niepełnosprawnych (doktoranci, studenci)

2008	24.624
2009	26.990

Średnie stypendium specjalne dla osób niepełnosprawnych w 2008 r. wynosiło 230,70 zł miesięcznie, w 2009 roku - 312, 8 zł.

3. DOSTĘP (DZIECI, DOROSŁYCH I NAUCZYCIELI) DO NAUCZANIA ALFABETU BRAILLE’A, JĘZYKA MIGOWEGO, KOMUNIKACJI WSPOMAGANEJ I ALTERNATYWNEJ, PORUSZANIA SIĘ

Rozwiązania w zakresie nauki języków migowych przewidują założenia ustawy o o języku migowym i innych środkach wspierania komunikowania się.

Fundacje i organizacje pozarządowe mogą uzyskać pomoc finansową ze środków PFRON w ramach systemu zlecenia zadań fundacjom i organizacjom pozarządowym, o ile zakres przedsięwzięć mieścić się będzie w katalogu zadań wymienionych w rozporządzeniu Ministra Pracy i Polityki Społecznej w sprawie rodzajów zadań z zakresu rehabilitacji zawodowej i społecznej osób niepełnosprawnych zleczanych fundacjom oraz organizacjom pozarządowym:

- prowadzenie grupowych i indywidualnych zajęć, które:
  - mają na celu nabywanie, rozwijanie i podtrzymywanie umiejętności niezbędnych do samodzielnego funkcjonowania osób niepełnosprawnych,
  - rozwijają umiejętności sprawnego komunikowania się z otoczeniem osób z uszkodzeniami słuchu, mowy, z autyzmem i z niepełnosprawnością intelektualną,
  - usprawniają i wspierają funkcjonowanie osób z autyzmem i z niepełnosprawnością intelektualną w różnych rolach społecznych i w różnych środowiskach,
- organizowanie i prowadzenie szkoleń dla tłumaczy języka migowego oraz tłumaczy przewodników.

W 2009 roku PFRON wydatkował na szkolenia dla tłumaczy języka migowego oraz tłumaczy-przewodników 881.686,90 zł. Fundusz dofinansowuje także działalność statutową Polskiego Związku Niewidomych, Polskiego Związku Głuchych i Towarzystwa Pomocy Głuchoniewidomym. Do statutowych celów tych organizacji należy, między innymi organizowanie i prowadzenie działalności szkoleniowej w różnych formach szkolnych i pozaszkolnych, w tym - w zakresie języka migowego i alfabetu Braille’a.

Wydatki PFRON

		Wielkość wypłat z PFRON (w tys. zł)	Liczba osób korzystających
Polski Związek Głuchych	2009	12.697	85.173
	2010	6.416	83.705
Polski Związek Niewidomych	2009	10.231	61.109
	2010	2.115	30.570
Towarzystwo Pomocy Głuchoniewidomym	2009	1.377	2.500
	2010	683	450

Od 1999 roku PFRON wspiera studentów niesłyszących w formie dofinansowania kosztów usług tłumacza języka migowego, w ramach realizacji programu „Pitagoras”. W 2011 roku Fundusz będzie przyjmować wnioski o dofinansowanie kosztów usług tłumacza języka migowego (dotyczących studentów i uczniów szkół policealnych) w ramach realizacji programu „Pitagoras 2007 – program pomocy osobom z uszkodzeniem słuchu”. Wnioski składa uczelnia lub szkoła policealna, w której naukę pobiera osoba niesłysząca.

Aby rozszerzyć dostępność nauki dla osób głuchych i głuchoniewidomych Fundusz wsparł 62 uczelnie w zakupie urządzeń wspomagających słyszenie, w tym dostosowanych do możliwości i potrzeb wynikających z dysfunkcji słuchu lub słuchu i wzroku. Lista uczelni (w podziale terytorialnym, wraz z danymi adresowymi placówek), które dotychczas skorzystały z dofinansowania ze środków PFRON w ramach programu „PITAGORAS” oraz „PITAGORAS 2007” (zakup urządzeń m.in. wspomagających słyszenie) została opublikowana pod adresem: http://www.pfron.org.pl/ftp/dokumenty/Programy_celowe/Pitagoras/2010/LISTA_UCZELNI.do

c co może umożliwić potencjalnym studentom niesłyszącym podjęcie decyzji o kontynuowaniu edukacji na poziomie wyższym.

Zadania z zakresu rehabilitacji zawodowej i społecznej osób niepełnosprawnych mogą zlecać także samorząd powiatowy i wojewódzki.

Patrz informacje dotyczące artykułów 20, 21, 26.

4. PROMOCJA TOŻSAMOŚCI JĘZYKOWEJ SPOŁECZNOŚCI OSÓB NIESŁYSZĄCYCH

Działania podejmowane w celu promocji tożsamości językowej społeczności osób niesłyszących mogą być dofinansowane ze środków PFRON. PFRON wspiera w tym celu działalność statutową organizacji pozarządowych. Informacje w zakresie dofinansowania ze środków PFRON działalności statutowej Polskiego Związku Głuchych i Towarzystwa Pomocy Głuchoniewidomych.

Przykładem wsparcia w zakresie promocji tożsamości językowej społeczności osób niesłyszących może być zadanie zrealizowane w 2009 roku przez Zarząd Główny PZG "Nauczmy się rozumieć nawzajem. Poradnik dla słyszących o niedosłyszących i głuchych" (dofinansowanie z PFRON – 75.412,00 zł). Poradnika jest skierowany do osób słyszących, zwłaszcza do osób pracujących w administracji w biurach obsługi patentów lub mających kontakt na co dzień z dużymi skupiskami ludzi wśród których znajdują się głusi i niedosłyszący, zwłaszcza w zakładach opieki zdrowotnej publicznych i niepublicznych, na uczelniach, w komunikacji. Stanowi on kompendium podstawowej wiedzy w zakresie akceptowalnych zachowań osób słyszących w kontakcie z niepełnosprawnością.

Dodatkowo, PFRON w ramach realizacji programu „Partner III” w 2008 roku dofinansował:

1. Konferencję „Język migowy w XXI wieku na świecie i w Polsce” Stowarzyszenia Rehabilitacji i Pomocy Osobom z Wadą Słuchu "Pokonać ciszę" oraz Fundacji na Rzecz Osób Głuchych i Języka Migowego w Olsztynie. Projekt obejmował:
  - Konferencję „Język migowy na świecie i w Polsce w XXI wieku” (Olsztyn) / pismo migowe w Polsce, w ujęciu: językoznawczym, socjologicznym, prawnym, psychologicznym, pedagogicznym, artystycznym, przyczyny wykluczenia społecznego osób niesłyszących, edukacja oraz aktywność zawodowa i społeczna osób głuchych;
  - Warsztaty z pisma migowego (SignWriting) dla nauczycieli;
  - Wydanie publikacji pokonferencyjnej pt. „Język migowy na świecie i w Polsce w XXI wieku”.
2. Mini rozmówki migowo(PJM)-polskie, polsko-migowe (PJM) ze słowniczkiem (znaki migowe i przykładowe dialogi przydatne w urzędach administracji publicznej). Celem projektu był rozwój umiejętności sprawnego komunikowania się z otoczeniem osób z niesłyszących poprzez zgromadzenie i zarejestrowanie dialogów użytecznych w sytuacjach komunikacyjnych w urzędach administracji publicznej oraz związanych z tą tematyką znaków migowych PJM i zaproponowanie sposobu ich klasyfikacji i systematyzacji w postaci fotografii i notacji SignWriting (pisma migowego) z ich ekwiwalentami tłumaczeniowymi na jęz. polski wraz z charakterystyką gramatyczną i stylistyczną w postaci wydawnictwa - mini rozmówek i słowniczka dwujęzycznego migowo(PJM)-polskiego; polsko-migowego(PJM) w wersji książkowej i elektronicznej. Cel: zdobycie i propagowanie nowej wiedzy o zjawiskach i faktach dotyczących języka migowego, pisma migowego i społeczności osób niesłyszących

Patrz również informacje dotyczące realizacji artykułu 30.

Informacje dotyczące projektu ustawy o języku migowym i innych środkach wspierania – patrz artykuł 21.

5. SZKOLENIA PRACOWNIKÓW SYSTEMU EDUKACJI DOTYCZĄCE NIEPEŁNOSPRAWNOŚCI, DZIAŁANIA PODEJMOWANE W CELU WŁĄCZENIA OSÓB NIEPEŁNOSPRAWNYCH DO KADRY NAUCZYCIELSKIEJ

Zasady zatrudniania nauczycieli, w tym, wychowawców i innych pracowników pedagogicznych zatrudnionych w przedszkolach, szkołach i placówkach oświatowych reguluje ustawa Karta Nauczyciela, określając wymagania kwalifikacyjne niezbędne do zatrudnienia na stanowisku nauczyciela. Szczegółowe regulacje dotyczące wymagań kwalifikacyjnych zawarte są w rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej w sprawie szczegółowych kwalifikacji wymaganych od nauczycieli oraz określenia szkół i wypadków, w których można zatrudnić nauczycieli niemających wyższego wykształcenia lub ukończonego zakładu kształcenia nauczycieli. Nie ma przeszkód, by osoba niepełnosprawna mająca odpowiednie kwalifikacje pedagogiczne została zatrudniona w szkole ogólnodostępnej lub specjalnej.

Przygotowaniu nauczycieli i specjalistów zatrudnionych w przedszkolach, szkołach i placówkach oświatowych służą działania Ministerstwa Edukacji Narodowej w ramach projektu „Podniesienie efektywności kształcenia uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi”. W ramach projektu, współfinansowanego ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego, przeszkolono 489 liderów w zakresie: nowego modelu pracy z dzieckiem ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, nowych zadań szkół w pracy z uczniem ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi oraz przygotowania nauczycieli do rozpoznawania ryzyka specyficznych trudności w uczeniu się (w ramach tych działań opracowano materiały i ankiety, a także testy kompetencyjne na szkolenia). Liderzy zmian przeprowadzili spotkania konsultacyjno-informacyjne na obszarze całej Polski dla przedstawicieli kadry zarządzającej i pedagogicznej, w których uczestniczyło 49.000 osób. Nauczyciele otrzymali materiały dydaktyczne, przygotowane przez kadrę naukową Akademii Pedagogiki Specjalnej. Materiały zawierają informacje przydatne w codziennej realizacji zajęć dydaktyczno-wychowawczych z dziećmi i młodzieżą ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi. Materiały można również pobrać na stronie internetowej MEN. Uruchomiona została platforma informacyjno-komunikacyjna: (http://efektywnoscksztalcenia.aps.edu.pl/APS_Efektywnosc/start.aspx).

Ponadto, szkolenia kadry pedagogicznej mogą być organizowane z wykorzystaniem środków na dofinansowanie doskonalenia zawodowego nauczycieli, wyodrębnionych w budżetach organów prowadzących przedszkola, szkoły i placówki w wysokości 1 % planowanych rocznych środków przeznaczonych na wynagrodzenia osobowe nauczycieli. Plan doskonalenia zawodowego opracowuje dyrektor, uwzględniając potrzeby przedszkola, szkoły lub placówki, w tym wynikające z obecności wśród uczniów dzieci niepełnosprawnych. Ponadto doskonalenie nauczycieli prowadzone jest przez Ośrodek Rozwoju Edukacji, jednostkę podległą Ministrowi Edukacji.

Zgodnie z przepisami rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej w sprawie placówek doskonalenia nauczycieli, do obowiązkowych zadań publicznych placówek doskonalenia o zasięgu ogólnokrajowym prowadzonych przez ministra właściwego do spraw oświaty i wychowania należy:

- przygotowywanie ogólnokrajowych programów doskonalenia zawodowego nauczycieli, opracowywanie materiałów edukacyjnych oraz przygotowywanie osób realizujących te programy,
- prowadzenie ogólnokrajowego systemu informacji pedagogicznej, w tym gromadzenie i udostępnianie informacji dotyczących dostępnych form kształcenia i doskonalenia nauczycieli,
- opracowywanie i publikacja materiałów informacyjnych i metodycznych oraz promowanie działalności innowacyjnej i eksperymentalnej w zakresie doskonalenia zawodowego nauczycieli, w tym prowadzenie działalności wydawniczej,
- współpraca w zakresie doskonalenia zawodowego nauczycieli z innymi partnerami krajowymi i partnerami zagranicznymi, w tym z ogólnopolskimi stowarzyszeniami nauczycielskimi.

W 2009 roku w Ministerstwie Edukacji Narodowej zostały opracowane publikacje dotyczące kształcenia uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi:

- Przewodnik „Jak organizować edukację uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi”,
- Informator „Założenia projektowanych zmian – Uczniowie ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi”.

6. RACJONALNE DOSTOSOWANIA I INNE ŚRODKI MAJĄCE NA CELU ZAPEWNIENIE DOSTĘPU DO KSZTAŁCENIA USTAWICZNEGO

Przepisy prawne regulujące kwestie kształcenia ustawicznego uwzględniają specjalne potrzeby edukacyjne osób niepełnosprawnych. W myśl ustawy o systemie oświaty, kształcenie ustawiczne może być prowadzone, obok kształcenia stacjonarnego i zaocznego, na odległość, co umożliwi także osobom niepełnosprawnym uczestnictwo w tym kształceniu z wykorzystaniem nowoczesnych technologii i technik komunikacyjnych.

Kwestie dostosowania warunków egzaminu zawodowego do indywidualnych potrzeb i możliwości psychofizycznych absolwenta reguluje rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej w sprawie warunków i sposobu oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy oraz przeprowadzania sprawdzianów i egzaminów w szkołach publicznych.

Jeżeli ze stanowisk pracy w warsztatach, laboratoriach, pracowniach oraz stanowisk praktycznej nauki zawodu korzystają osoby niepełnosprawne, to na podstawie rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej w sprawie bezpieczeństwa i higieny w publicznych i niepublicznych szkołach i placówkach, dostosowuje się je do potrzeb wynikających z ich niepełnosprawności.

Zgodnie z rozporządzeniem Ministra Edukacji Narodowej w sprawie uzyskiwania i uzupełniania przez osoby dorosłe wiedzy ogólnej, umiejętności i kwalifikacji zawodowych w formach pozaszkolnych organizator kształcenia zapewnia warunki organizacyjne i techniczne umożliwiające udział w kształceniu osób niepełnosprawnych.

Formy kształcenia adresowane specjalnie do osób niepełnosprawnych reguluje rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej w sprawie klasyfikacji zawodów szkolnictwa – wprowadza ono zawody, w których kształcenie możliwe jest tylko dla osób niepełnosprawnych. Dotyczy to zawodów:

- technik dźwięku 313 [08], technik realizacji dźwięku 313 [09], technik masażysta 322 [12], technik prac biurowych 419 [01], technik tyfloinformatyk 312 [03] w przypadku osób niewidomych i słabowidzących,
- pracownik pomocniczy obsługi hotelowej 913 [01] w przypadku osób upośledzonych umysłowo w stopniu lekkim.

Kształcenie w zawodach zarezerwowanych dla osób niepełnosprawnych realizowane jest w szkołach dla dorosłych i w szkołach dla młodzieży.

Kształcenie w pozostałych zawodach z klasyfikacji zawodów szkolnictwa zawodowego w przypadku osób niepełnosprawnych odbywa się na ogólnych zasadach obowiązujących w kształceniu zawodowym. Do podjęcia nauki niezbędna jest więc pozytywna opinia lekarza medycyny pracy o braku przeciwwskazań do kształcenia w konkretnym zawodzie (taka sama opinia niezbędna jest do podjęcia kształcenia w danym zawodzie przez osoby w pełni sprawne).

Potrzeby osób niepełnosprawnych uwzględnia także przygotowywana przez Ministerstwo Edukacji Narodowej modernizacja systemu kształcenia zawodowego. Otwarcie na potrzeby osób niepełnosprawnych jest przede wszystkim podział zawodu na kwalifikacje, które będą potwierdzane podczas zewnętrznych egzaminów, przeprowadzanych według takich samych standardów i procedur, bez względu na to, czy kwalifikacja została zdobyta w trybie kształcenia szkolnego czy też w formach pozaszkolnych. Umożliwi to wejście na rynek pracy osobom, które z powodu swojej niepełnosprawności nie mogły zdobyć kwalifikacji w pełnym zawodzie.

Liczba uczniów niepełnosprawnych w rozumieniu ustawy o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych, uczących się w szkołach dla dorosłych,

Stan 30 września 2009

Typ szkoły	Liczba uczniów	Liczba uczniów niepełnosprawnych
Szkoła podstawowa	81	0
Gimnazjum	14.642	0
Zasadnicza szkoła zawodowa	5.023	4
Liceum ogólnokształcące	114.161	66
Liceum profilowane	7.295	1
Technikum	7.577	4
Liceum uzupełniające	89.927	33
Technikum uzupełniające	36.124	4
Szkoła policealna	232.420	101
Kolegium Nauczycielskie	5.851	0
Nauczycielskie Kolegium Języków Obcych	11.019	11
Kolegium Pracowników Służb Społecznych	1.909	7

Stan 30 września 2010

Typ szkoły	Liczba uczniów	Liczba uczniów niepełnosprawnych
Szkoła podstawowa	237	0
Gimnazjum	16.092	4
Zasadnicza szkoła zawodowa	5.552	3
Liceum ogólnokształcące	122.560	71
Liceum profilowane	6.429	1
Technikum	6.611	2
Liceum uzupełniające	95.756	28
Technikum uzupełniające	35.934	16

Szkoła policealna	246.506	108
Kolegium nauczycielskie	5.485	17
Nauczycielskie Kolegium Języków Obcych	8.928	25
Kolegium Pracowników Służb Społecznych	1.622	1

PFRON realizuje program „Student II – kształcenie ustawiczne osób niepełnosprawnych”. Celem programu jest wyrównanie szans w zdobyciu wykształcenia przez osoby niepełnosprawne oraz przygotowanie osób niepełnosprawnych, poprzez stałe podwyższanie kwalifikacji, do rywalizacji o zatrudnienie na otwartym rynku pracy. Program realizowany jest od 1 stycznia 2008 roku. Pomoc finansowa udzielana jest osobie studiującej lub uczącej się w szkole policealnej w formie dofinansowania kosztów nauki. Przyznane dofinansowanie może być przeznaczone na pokrycie następujących kosztów związanych z nauką:

- opłaty za naukę (czesne),
- zakwaterowanie – w przypadku nauki poza miejscem stałego zamieszkania,
- dojazdy,
- dostęp do Internetu (instalacja i abonament),
- uczestnictwo w zajęciach mających na celu podniesienie sprawności fizycznej lub psychicznej,
- zakup przedmiotów ułatwiających lub umożliwiających naukę, w tym zakupu programów komputerowych, pamięci przenośnej USB, dysków optycznych (np. CD) oraz dyskietek,
- wyjazdy organizowane w ramach zajęć szkolnych.

Adresatami programu są osoby z orzeczonym znacznym lub umiarkowanym stopniem niepełnosprawności (lub orzeczeniem równoważnym), które pobierają naukę w systemie stacjonarnym lub niestacjonarnym i są studentami uczelni wyższych (także zagranicznych), studentami odbywającymi staż zawodowy za granicą w ramach programów UE, studentami kształcącymi się na studiach podyplomowych, doktoranckich, uczniowie szkół policealnych i słuchacze kolegiów pracowników służb społecznych, kolegiów nauczycielskich lub nauczycielskich kolegiów języków obcych.

	Liczba osób korzystających	Wielkość wypłat z PFRON (w tys. zł)
2007	11.468	33.992
2008	12.559	37.703
2009	13.106	50.755
2010	12.296	53.328

Ponadto, programy PFRON: „Komputer dla Homera 2010” (adresowany do osób niewidomych i niedowidzących) oraz „Pegaz 2010 – Obszar B” (adresowany do studentów i uczniów szkół ponadgimnazjalnych, bez względu na rodzaj niepełnosprawności) przewidują wyposażenie studiujących lub uczących się osób niepełnosprawnych w sprzęt komputerowy, który wspomaga proces edukacji.

Uwagi zawarte w opracowaniu „Polska droga do Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych ONZ” Fundacja Instytut Rozwoju Regionalnego, 2008

1/ O ile Konwencja mówi o włączającym systemie edukacji, o tyle żaden z polskich aktów prawnych regulujących kwestie związane z edukacją nie używa takiego terminu. W odniesieniu do istniejących rodzajów szkół używa się trzech określeń: szkoły ogólnodostępne, szkoły integracyjne oraz szkoły specjalne. Wydaje się, iż najbardziej zbliżonym do oryginalnego zapisu Konwencji byłby termin „ogólnodostępny system edukacji”.

Zmiana języka polskich aktów prawnych nie wydaje się jednak możliwa bez zmiany koncepcji podziału szkół na trzy wyżej wymienione typy, chyba, że zamiast trzech typów szkolnictwa, wprowadzony zostanie zapis o rodzajach kształcenia.

Przyczyny takiego stanu rzeczy są złożone i na poziomie legislacyjnym należy ich szukać głównie w rozporządzeniach do ustawy o systemie oświaty.

Do przyczyn tych należy zaliczyć przede wszystkim:

- język aktów prawnych z dziedziny prawa oświatowego stosowany do opisu kwestii związanych z uczniami niepełnosprawnymi. Nie jest on bowiem językiem korespondującym z językiem Konwencji. Stwarza raczej wrażenie przeniesionego z segregacyjnego systemu oświatowego,
- sposób finansowania kształcenia dzieci niepełnosprawnych, opisany szczegółowo w części dotyczącej zaopatrzenia w sprzęt specjalistyczny. Nie daje on gwarancji środków finansowych dla szkół ogólnodostępnych, wprowadzając dodatkowo zróżnicowanie na rzecz placówek integracyjnych,
- sposób orzekania o niepełnosprawności na potrzeby systemu edukacyjnego, wprowadzający odrębną klasyfikację niezwiązaną z orzecznictwem wynikającym z ustawy z 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych.

Wbrew zapisom Konwencji ustawodawca nie zapisał w samej ustawie, ani też w aktach wykonawczych do tej ustawy, iż edukacja włączająca jest formą podstawową dla kształcenia dzieci niepełnosprawnych. Co gorsza, niektóre zapisy ustawy, takie, jak np. art. 3 pozwalają na konserwowanie istniejącego systemu segregacyjnego. Wydaje się, że art. 3 zawierający definicje pojęć, może być interpretowany w taki sposób, iż uczniowie posiadający orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego powinni kształcić się w szkołach specjalnych. W ust. 1a definiuje on bowiem szkołę specjalną jako przeznaczoną dla uczniów z takim orzeczeniem.

„Art. 3. Ilekroć w dalszych przepisach jest mowa bez bliższego określenia o:

1 a) szkole specjalnej lub oddziale specjalnym – należy przez to rozumieć odpowiednio:

szkołę lub oddział dla uczniów posiadających orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego”.

Sposób i kontekst stosowania terminu „kształcenie specjalne” ze względu na używanie tego samego przymiotnika co w określeniu „szkoły specjalne” może być istotnym źródłem ugruntowywania stereotypów w myśleniu, prowadzących do wskazywania szkół specjalnych jako miejsca kształcenia dzieci niepełnosprawnych, czyli posiadających orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego.

Warto zwrócić uwagę także, iż takie zapisy, jak art. 71 ust. 1a otwierają furtki do praktyk dyskryminacyjnych polegających na kierowaniu dzieci nie wymagających nauczania indywidualnego do tej najbardziej izolującej formy kształcenia:

„1a. Indywidualnym nauczaniem obejmuje się dzieci i młodzież, których stan zdrowia uniemożliwia lub znacznie utrudnia uczęszczanie do szkoły.”

Mimo, iż intencja tego zapisu, jak wynika z dostępnych interpretacji, dotyczyła uczniów przewlekle chorych, to w praktyce stosowana jest także do uczniów całkowicie niewidomych oraz z innymi znacznymi niesprawnościami, w szczególności z niesprawnością ruchową.

Pośród aktów wykonawczych, które przyczyniają się do wytwarzania klimatu sprzyjającego nieprzyjmowaniu dzieci niewidomych do szkół ogólnodostępnych, a co za tym idzie, podejmowania przez dyrektorów szkół rejonowych działań w celu uzyskania decyzji rodziców o skierowaniu dzieci do szkół specjalnych, należy wymienić Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z 18 stycznia 2005 r. w sprawie

warunków organizowania kształcenia, wychowania i opieki dla młodzieży niepełnosprawnych oraz niedostosowanych społecznie w specjalnych przedszkolach, szkołach i oddziałach oraz w ośrodkach. § 2 tego rozporządzenia wymienia listę rodzajów niesprawności, dla których tworzone są szkoły specjalne.

Do Ustawy z 7 września 1991 r. o systemie oświaty należy wprowadzić termin edukacji włączającej wskazując ją jako podstawową metodę kształcenia dzieci niepełnosprawnych. W tej samej ustawie, należy usunąć termin „o potrzebie kształcenia specjalnego” zastępując go innym, mniej segregacyjnym np. „o potrzebie stosowania alternatywnych rozwiązań dydaktycznych”.

W Rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z 18 stycznia 2005 r. w sprawie warunków organizowania kształcenia, wychowania i opieki dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych oraz niedostosowanych społecznie w przedszkolach, szkołach i oddziałach ogólnodostępnych lub integracyjnych należy dodać zapisy wymieniające rodzaje niesprawności, w szczególności fizyczne i sensoryczne, w przypadku których należy stosować kształcenie włączające.

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z 18 stycznia 2005 r. w sprawie warunków organizowania kształcenia, wychowania i opieki dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych oraz niedostosowanych społecznie w specjalnych przedszkolach, szkołach i oddziałach oraz w ośrodkach należy zawęzić listę niesprawności, w odniesieniu do których umożliwia się tworzenie szkół specjalnych.

Stanowisko Ministerstwa Edukacji Narodowej

Wprowadzie w aktach prawnych dotyczących systemu oświaty nie używany jest termin „kształcenie włączające” w znaczeniu wprost, to jednak już z art. 1. ustawy o systemie oświaty wynika, że możliwość pobierania nauki we wszystkich typach szkół mają dzieci i młodzież niepełnosprawne oraz niedostosowane społecznie, zgodnie z indywidualnymi potrzebami rozwojowymi i edukacyjnymi oraz predyspozycjami (pkt 5).

Z art. 2 ustawy wynika, że system oświaty obejmuje różne typy i rodzaje szkół, w tym ogólnodostępne, integracyjne, z oddziałami integracyjnymi ale również szkoły sportowe lub z oddziałami sportowymi i inne, w których, jak wynika z art. 1 uczniowie z niepełnosprawnościami mogą pobierać naukę.

Z przepisów ustawy o systemie oświaty wynika, że decyzję w sprawie wyboru szkoły (ogólnodostępnej, specjalnej lub integracyjnej) dla dziecka z niepełnosprawnością podejmuje rodzice dziecka.

Uwagi dotyczące sposobu finansowania kształcenia dzieci i młodzieży z niepełnosprawnościami reguluje rozdział 7 ustawy o systemie oświaty dotyczący finansowania szkół i placówek publicznych oraz rozdział 8 regulujący funkcjonowanie szkół i placówek niepublicznych. Natomiast szczegółowo podział części oświatowej subwencji ogólnej, po odliczeniu 0,6 % rezerwy będącej w dyspozycji ministra właściwego do spraw finansów publicznych, dokonywany jest według algorytmu określonego w załączniku do rozporządzenia wydawanego corocznie przez ministra właściwego do spraw oświaty rozporządzenie w sprawie sposobu podziału części oświatowej subwencji ogólnej dla jednostek samorządu terytorialnego w danym roku. Dla przykładu, część oświatowa subwencji ogólnej na rok 2011 dzielona jest między poszczególne jednostki samorządu terytorialnego, z uwzględnieniem zakresu realizowanych przez te jednostki zadań oświatowych (szkolnych i pozaszkolnych), określonych w ustawie o systemie oświaty. Warunkiem uzyskania środków budżetowych dostosowanych do rodzaju niepełnosprawności ucznia, bądź stopnia upośledzenia umysłowego jest złożenie przez szkołę lub placówkę sprawozdania w systemie informacji oświatowej SIO ze wskazaniem na rodzaj specjalnych potrzeb edukacyjnych określonych w orzeczeniu o potrzebie kształcenia specjalnego.

Z powyższego wynika jednoznacznie, że w systemie oświaty, dla potrzeb dostosowania kształcenia do indywidualnych potrzeb rozwojowych i możliwości psychofizycznych ucznia, niezbędne jest określenie jego specjalnych potrzeb we wskazanym wyżej orzeczeniu. W celu bardziej adekwatnego dostosowania edukacji dzieci i młodzieży wymagających stosowania specjalnej organizacji nauki i metod pracy, w systemie oświaty polskiej zespoły orzekające działające w poradniach psychologiczno-pedagogicznych wydają:

- orzeczenia o potrzebie kształcenia specjalnego dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnej oraz niedostosowanej społecznie,*
- orzeczenia o potrzebie indywidualnego obowiązkowego rocznego przygotowania przedszkolnego dla dzieci, których stan zdrowia uniemożliwia lub znacznie utrudnia uczęszczanie do przedszkola lub oddziału przedszkolnego zorganizowanego w szkole podstawowej,*
- orzeczenia o potrzebie indywidualnego nauczania dla dzieci i młodzieży, których stan zdrowia uniemożliwia lub znacznie utrudnia uczęszczanie do szkoły,*
- orzeczenia o potrzebie zajęć rewalidacyjno-wychowawczych dla dzieci i młodzieży upośledzonych umysłowo w stopniu głębokim,*
- opinie o potrzebie wczesnego wspomaganie rozwoju dziecka od chwili wykrycia niepełnosprawności do podjęcia nauki w szkole.*

Kształcenie specjalne, wychowanie i opieka przewidziane jest wyłącznie dla uczniów niepełnosprawnych wymagających stosowania specjalnej organizacji nauki i metod pracy, na podstawie orzeczenia o potrzebie kształcenia specjalnego, wydanego przez zespół orzekający działający w publicznej poradni psychologiczno – pedagogicznej na wniosek rodziców (prawnych opiekunów). Kwestie związane z procedurami wydawania orzeczeń o potrzebie kształcenia specjalnego regulują przepisy rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej w sprawie orzeczeń i opinii wydawanych przez zespoły orzekające działające w publicznych poradniach psychologiczno-pedagogicznych wydanego na podstawie art. 71b ust. 6 ustawy z 7 września 1991 r. o systemie oświaty. Natomiast orzeczenia o niepełnosprawności i stopniu niepełnosprawności wydawane są przez Powiatowy Zespół ds. Orzekania o Niepełnosprawności i Stopniu Niepełnosprawności, na podstawie ustawy o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnieniu osób niepełnosprawnych. Orzeczenie wydawane dla osoby która nie ukończyła 16 roku życia uwzględnia możliwość poprawy zaburzonej funkcji organizmu poprzez zaopatrzenie w przedmioty ortopedyczne, środki techniczne środki pomocnicze lub inne działania. A zatem, w żadnym zakresie nie odnosi się do możliwości pobierania nauki w warunkach wymagających specjalnej organizacji nauki i metod pracy. Orzeczenia te ze względu na potrzebę wskazania potrzeby systematycznych i częstych zabiegów leczniczych i rehabilitacyjnych w domu i poza domem, a także ulg i uprawnień osób posiadających orzeczenia o inwalidztwie lub niezdolności do pracy nie mogą zastąpić dla celów edukacyjnych orzeczeń o potrzebie kształcenia specjalnego wydanych na podstawie art. 71b ust. 3 ustawy o systemie oświaty.

Przedszkola specjalne, oddziały specjalne w przedszkolach ogólnodostępnych, szkoły specjalne oraz oddziały specjalne w szkołach ogólnodostępnych organizuje się dla dzieci i młodzieży: niesłyszących, słabo słyszących, niewidomych, słabo widzących, z niepełnosprawnością ruchową, z upośledzeniem umysłowym w stopniu lekkim, z upośledzeniem umysłowym w stopniu umiarkowanym lub znacznym, z autyzmem.

Określenie niektórych niepełnosprawności uznawanych w edukacji jest tożsame z określeniem wskazywanym przez powiatowe zespoły orzekające działające na podstawie ustawy o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnieniu osób niepełnosprawnych. i powoduje nieporozumienia w zaliczaniu uczniów posiadających

orzeczenia tych zespołów do grupy uczniów niepełnosprawnych. Natomiast nie wszystkie dzieci posiadające orzeczenia o niepełnosprawności wydawane przez powiatowe zespoły orzekające wymagają stosowania specjalnej organizacji nauki i metod pracy nazywanej w prawie oświatowym „kształceniem specjalnym”. W związku z tym terminologia używana w odniesieniu do niektórych niepełnosprawności uznawanych w edukacji nie zawsze jest tożsama z określeniem wskazywanym przez powiatowe zespoły orzekające. Dla odmiany upośledzenie umysłowe w stopniu lekkim, uznawane w prawie oświatowym za niepełnosprawność wymagającą stosowania kształcenia specjalnego, nie występuje w katalogu niepełnosprawności wskazywanych przez powiatowe zespoły orzekające.

W przygotowywanym projekcie ustawy o zmianie ustawy o systemie oświaty proponowany przepis art. 3 pkt 35 wprowadza definicję „ucznia niepełnosprawnego” dla celów edukacyjnych. Posłuży to uniknięciu w przyszłości nieporozumień zdarzających się obecnie zarówno podczas wydawania przez publiczne poradnie psychologiczno-pedagogiczne orzeczeń o potrzebie kształcenia specjalnego, jak i w samej organizacji kształcenia specjalnego w przedszkolach i szkołach.

Opinia dotycząca art. 3. ustawy o systemie oświaty, zawierającego słowniczek określeń używanych dla wskazania regulacji szczegółowych, jest niezasadna, bowiem jest to wyłącznie regulacja dotycząca definicji. Definiowanie pojęć, podobnie jak wskazanie warunków organizowania kształcenia, wychowania i opieki dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych oraz niedostosowanych społecznie w przedszkolach, szkołach i ośrodkach wynikających z rozporządzenia ministra właściwego do spraw oświaty w sprawie warunków organizowania kształcenia, wychowania i opieki dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych oraz niedostosowanych społecznie w przedszkolach, szkołach i ośrodkach służy porządkowaniu systemu oświaty i w żaden sposób nie sugeruje działań, o których mowa w opinii Fundacji Instytut Rozwoju Regionalnego. Podobnie należy również rozumieć przepis dotyczący uczniów, którym stan zdrowia uniemożliwia lub znacznie utrudnia uczęszczanie do szkoły i w związku z tym, na podstawie stosownego zaświadczenia lekarskiego, mogą uzyskać orzeczenie o potrzebie indywidualnego nauczania. Forma nauczania zawsze uzależniona jest od spełnienia konkretnych warunków. Poradnie psychologiczno-pedagogiczne zobowiązane są, na wniosek rodziców i na podstawie zaświadczeń specjalistów, do dokonania diagnozy funkcjonowania dziecka i określenia jego potrzeb edukacyjnych. Ostatecznie zatem to rodzice decydują o wyborze szkoły.

Na podstawie art. 71d ustawy o systemie oświaty, minister właściwy do spraw oświaty i wychowania dofinansowuje z budżetu państwa z części, której jest dysponentem, podręczniki szkolne i książki pomocnicze do kształcenia specjalnego dla uczniów z upośledzeniem umysłowym, niewidomych, słabo widzących i niesłyszących.

Propozycja dotycząca zamiany terminu „kształcenie specjalne” na termin „alternatywne rozwiązania dydaktyczne” wymaga zmiany całego systemu prawnego i po pewnym czasie jego stosowania również może kojarzyć się pejoratywnie.

W przekazanym do konsultacji społecznych projekcie zmiany ustawy o systemie oświaty wśród typów i rodzajów szkół ujętych obecnie w art. 2 pkt 1 ustawy nie wymienia się, jak dotychczas szkół integracyjnych. Integracja dzieci i młodzieży niepełnosprawnych z ich pełnosprawnymi rówieśnikami wpisana jest w codzienną praktykę szkoły, która już dziś powinna realizować to zadanie, organizując oddziały integracyjne bądź zapewniając specjalną organizację nauki i metod pracy w oddziale ogólnodostępnym. Zawarta również w projekcie rozporządzenia w sprawie ramowych statutów publicznych przedszkoli i publicznych szkół regulacja umożliwiająca tworzenie oddziału integracyjnego, w przypadku gdy w oddziale uczy się tylko jeden uczeń niepełnosprawny pokazuje, że wyodrębnianie szkół integracyjnych jako oddzielnego rodzaju staje się

bezasadne. Ideą edukacji włączającej jest bowiem zintegrowanie wszystkich uczniów szkoły, podejmowanie i realizowanie działań służących zaspokajaniu indywidualnych potrzeb edukacyjnych i rozwojowych oraz wykorzystywanie możliwości psychofizycznych nie tylko uczniów niepełnosprawnych, ale też ich pełnosprawnych rówieśników współuczestniczących w procesie edukacji. Pozostawia się przy tym możliwość funkcjonowania szkoły, w której wszystkie oddziały są oddziałami integracyjnymi.

2/ Mimo istnienia prawnych gwarancji zapewniających tej grupie uczniów dostęp do podręczników w dostępnych dla nich formach zapisu, dzieci z dysfunkcją wzroku nie otrzymują podręczników w ogóle, lub otrzymują je z dużym opóźnieniem. Tymczasem, Art. 71d Ustawy z 7 września 1991 r. o systemie oświaty stwierdza:

„Podręczniki szkolne i książki pomocnicze do kształcenia specjalnego dla uczniów z upośledzeniem umysłowym, niewidomych, słabo widzących i niesłyszących są dofinansowywane z budżetu państwa z części, której dysponentem jest minister właściwy do spraw oświaty i wychowania.”

Zobowiązanie nałożone w tym zapisie na Ministerstwo Edukacji jest realizowane bez dalszych aktów wykonawczych za pomocą przetargów na podręczniki w brajlu i w druku powiększonym. Wybór podręczników dzieci niewidomych i tylko niewielka część dzieci słabowidzących. Skutkiem takiego rozwiązania są opóźnienia w zaopatrzeniu w podręczniki uczniów szkół specjalnych, przy równoczesnym braku zaopatrzenia dla uczniów w szkołach ogólnodostępnych lub integracyjnych.

Obecny system nie posiada narzędzia zarówno do badania wyborów podręczników nauczycieli uczniów w szkołach integracyjnych i ogólnodostępnych, nie ma również mechanizmu zapewnienia tym uczniom właściwych podręczników.

Możliwe są dwie drogi rozwiązania tego problemu:

- do istniejących zapisów należy stworzyć rozporządzenie zawierające mechanizmy umożliwiające zbadanie potrzeb i ich zaspokojenie dla uczniów we wszystkich typach szkół, np. poprzez stworzenie sieci centrów adaptacji materiałów dydaktycznych finansowanych z wydzielonej ww. artykułem części budżetu ministra edukacji,
- nowelizacja ustawy polegająca na usunięciu art. 71d. w dotychczasowym brzmieniu oraz powiększenie subwencji oświatowej na uczniów wymienionych w tym artykule przy jednoczesnym scedowaniu zadania na samorządy.

Stanowisko Ministerstwa Edukacji Narodowej

Na zlecenie i ze środków Ministerstwa Edukacji Narodowej wykonywane są adaptacje podręczników szkolnych i książek pomocniczych dla uczniów niewidomych (w systemie Braille'a) i słabo widzących (w druku powiększonym) oraz w miarę posiadanych środków finansowych drukowane są wskazane przez szkoły adaptacje. Wersje elektroniczne podręczników wykonanych w systemie Braille'a są udostępniane szkołom i placówkom na stronie internetowej MEN, w opracowanym w tym celu systemie informatycznym, umożliwiającym dyrektorom szkół i placówek bieżące ich pobieranie i wydrukowanie w całości lub części, zgodnie z indywidualnymi potrzebami edukacyjnymi uczniów. Natomiast podręczniki wykonane w druku powiększonym, przeznaczone dla uczniów słabo widzących, szkoły i placówki otrzymują w wersji wydrukowanej, zgodnie ze złożonym do Ministerstwa Edukacji Narodowej zapotrzebowaniem. Powyższa formuła pozwala na zaspokojenie potrzeb uczniów w tym zakresie, bez względu na to w jakiej szkole się uczą, czy ogólnodostępnej, integracyjnej, czy specjalnej.

Dla uczniów z upośledzeniem umysłowym oraz dla uczniów niesłyszących Ministerstwo Edukacji Narodowej dofinansowało podręczniki opracowane wyłącznie do kształcenia specjalnego. Zasady zamawiania tych podręczników i przekazywania ich szkołom, zostały uzgodnione z Ministerstwem Edukacji Narodowej. Wydawnictwa pedagogiczne, które

dystrybuują te podręczniki, realizują zamówienia szkół na podstawie wypełnionych formularzy zamówień potwierdzonych przez właściwe terytorialnie kuratorium oświaty. Wykonywane jest każde zamówienie, jeśli spełnia kryteria określone we wniosku. Zamówienia realizowane są do momentu wyczerpania nakładu.

Dla uczniów niesłyszących, słabo widzących, z upośledzeniem umysłowym w stopniu lekkim zaplanowane zostały, w ramach rezerwy celowej – Realizacja Narodowego Programu Stypendialnego, w tym wyprawka szkolna środki finansowe w wysokości ponad 20 mln zł, co umożliwi dofinansowanie zakupu wybranych, wykorzystywanych w danej szkole podręczników do kształcenia ogólnego w stopniu zabezpieczającym potrzeby tych uczniów. Dzięki temu każdy uczeń niesłyszący, słabo widzący i uczeń z upośledzeniem umysłowym w stopniu lekkim otrzyma dofinansowanie do zakupu podręczników, bez konieczności spełnienia kryterium dochodowego.

Przekazanie tym uczniom dofinansowania w formie wyprawki szkolnej umożliwi zakup podręczników zgodnie ze wskazaniem nauczyciela przedmiotu, co znacznie zwiększa szanse edukacyjne ucznia, gdyż nie ogranicza nauczycielowi prawa wyboru podręcznika jedynie do tego, który został opracowany specjalnie dla ucznia niepełnosprawnego. Uczniowi natomiast umożliwi skorzystanie z szerokiej oferty wszystkich podręczników dostępnych na rynku wydawniczym.

3/ Należy wprowadzić nowe wzory dzienników lekcyjnych wykorzystywanych w szkołach specjalnych dla uczniów z upośledzeniem umysłowym w stopniu umiarkowanym i znacznym.

Proponuje się wprowadzić wzory dzienników do zajęć rewalidacyjnych z większą ilością miejsca na wpisy przebiegu zajęć.

Warto wprowadzić nowe wzory arkuszy ocen dla uczniów z upośledzeniem umysłowym w stopniu umiarkowanym lub znacznym, w Rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z 19 lutego 2002 r. w sprawie sposobu prowadzenia przez publiczne przedszkole, szkoły i placówki dokumentacji przebiegu nauczania, działalności wychowawczej i opiekuńczej oraz rodzajów tej dokumentacji w § 12 wprowadzić zapis:

„Dla uczniów niepełnosprawnych intelektualnie w stopniu umiarkowanym lub znacznym do arkusza ocen dołącza się ostatnią wielospecjalistyczną ocenę funkcjonowania ucznia.”

Na drugiej stronie świadectwa dla uczniów z upośledzeniem umysłowym w stopniu umiarkowanym lub znacznym nie powinno się wyodrębniać przedmiotów nauczania, lepiej pozostawić puste miejsca na ocenę opisową funkcjonowania ucznia.

W Rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z 18 stycznia 2005 r. w sprawie warunków organizowania kształcenia, wychowania i opieki dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych oraz niedostosowanych społecznie w przedszkolach, szkołach i oddziałach ogólnodostępnych lub integracyjnych w § 4 należy dopisać, że przedszkola, szkoły integracyjne i ogólnodostępne zapewniają: „wielospecjalistyczną ocenę poziomu funkcjonowania ucznia, dokonywaną na danym etapie edukacyjnym, nie rzadziej niż raz w roku, przez nauczycieli i specjalistów pracujących z uczniem, będącą podstawą opracowania i modyfikowania indywidualnego programu edukacyjnego określającego zakres zintegrowanych działań nauczycieli i specjalistów oraz rodzaj zajęć rewalidacyjnych lub zajęć socjoterapeutycznych prowadzonych z uczniem, zgodnie z jego indywidualnymi potrzebami edukacyjnymi i możliwościami psychofizycznymi.”

Stanowisko Ministerstwa Edukacji Narodowej

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu w sprawie sposobu prowadzenia przez publiczne przedszkola, szkoły i placówki dokumentacji przebiegu nauczania, działalności wychowawczej i opiekuńczej oraz rodzajów tej dokumentacji dla szkół specjalnych określa wyłącznie rodzaj zapisów jakie powinny być zawarte w dzienniku, natomiast wzór może ustalić szkoła.

4/ Uczniowie niepełnosprawni, tak, jak wszyscy uczniowie są oceniani w skali 6-stopniowej z zajęć edukacyjnych i 4 stopniowej z zachowania. Mogą nie być promowani i klasyfikowani.

Wyodrębnioną grupą w tym rozporządzeniu są uczniowie z upośledzeniem umysłowym w stopniu umiarkowanym lub znacznym. Dla tych uczniów na wszystkich etapach edukacyjnych stosuje się ocenę opisową (tylko z religii w skali 6-stopniowej). Zgodnie z rozporządzeniem oceny bieżące, śródroczne, roczne klasyfikacyjne są ocenami opisowymi. Użyte w rozporządzeniu sformułowanie „oceny bieżące” powoduje, że w wielu szkołach stworzono przedmiotowe systemy oceniania również dla tych uczniów. Zaplanowano osiągnięcia uczniów (ich wiadomości i umiejętności) i przyporządkowano to 6-stopniowej skali ocen. Efektem takiego działania jest wpisywanie ocen cyfrowych do dzienników lekcyjnych, zmuszanie nauczycieli do bieżącego oceniania uczniów (w tym również w tej skali). Stoi to w sprzeczności z Podstawą programową kształcenia ogólnego dla tej grupy uczniów w szkołach podstawowych i gimnazjach, z 13 stycznia 2005 r., która zawiera zapis, iż: „ze względu na specyficzny charakter edukacji uczniów z upośledzeniem umysłowym w stopniu umiarkowanym lub znacznym, a także indywidualne tempo i zakres nauki każdego ucznia, osiągnięcia w poszczególnych sferach oddziaływań pedagogicznych i rewalidacyjnych są planowane indywidualnie. Dokonywana okresowo przez nauczycieli i specjalistów wielospecjalistyczna ocena poziomu funkcjonowania ucznia umożliwia modyfikowanie indywidualnego programu edukacyjnego i dostosowanie poziomu oczekiwanych osiągnięć ucznia do jego możliwości.”

W rozporządzeniu są również zapisy mówiące, iż klasyfikacja śródroczna i roczna ucznia z upośledzeniem umysłowym w stopniu umiarkowanym lub znacznym polega na podsumowaniu jego osiągnięć edukacyjnych z zajęć edukacyjnych, określonych w szkolnym planie nauczania, z uwzględnieniem indywidualnego programu edukacyjnego opracowanego dla niego, i zachowania ucznia oraz ustaleniu oceny (śródrocznej czy rocznej) z zajęć edukacyjnych i oceny klasyfikacyjnej z zachowania. Jest to bardzo niebezpieczny zapis. Nie uwzględnia się całościowego spojrzenia na funkcjonowanie ucznia z upośledzeniem umysłowym w stopniu umiarkowanym lub znacznym. Nie zwraca się uwagi na jego rozwój psychofizyczny, z uwzględnieniem jego wszystkich sfer rozwoju (komunikacji, motoryki małej, motoryki dużej, rozwoju poznawczego, społecznego, samoobsługi), tylko ocenia się, jak funkcjonuje na poszczególnych lekcjach.

W szkole specjalnej są inne przedmioty nauczania, w szkołach integracyjnych i ogólnodostępnych – inne. Czy ustawodawca chce, by uczeń z takim stopniem niepełnosprawności był oceniany opisowo w szkole ogólnodostępnej czy integracyjnej za osiągnięcia edukacyjne z fizyki, chemii, matematyki, języka obcego? Czy uczeń powinien być oceniany opisowo za zachowanie, jeśli nie jest w stanie usiedzieć w ławce 45 minut, wydaje różne dźwięki i przeszkadza innym uczniom, a nie jest to od niego zależne?

Literatura metodyczna pokazuje, jak powinno się konstruować indywidualne programy edukacyjne dla tych uczniów, zapewne w szkole ogólnodostępnej nauczyciele rozbudują znacząco cele szczegółowe w rozwoju poznawczym takiego ucznia, ale nie mogą zapominać, że są odpowiedzialni za jego całościowy rozwój.

Niepokój nauczycieli i rodziców wzbudza również konieczność oceniania tej grupy uczniów z religii – w skali 6-stopniowej. Nauczyciele religii są aktywnymi uczestnikami zespołu nauczycieli, który wspólnie diagnozuje ucznia, wspólnie opracowuje indywidualny program edukacyjny, wspólnie go realizuje i dokonuje oceny jego rozwoju. Nie powinno się tutaj oceniać nabytych wiadomości z religii.

Ważne przy sprawie oceniania, promowania i klasyfikowania ucznia niepełnosprawnego jest kolejne Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 18 kwietnia 2008 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie ramowych planów nauczania w szkołach

publicznych. Dla uczniów niepełnosprawnych można przedłużyć okres nauki na każdym etapie edukacyjnym, co najmniej o jeden rok, zwiększając proporcjonalnie liczbę godzin zajęć edukacyjnych. Decyzje o przedłużeniu uczniowi okresu nauki podejmuje dyrektor szkoły w uzgodnieniu z rodzicami ucznia, nie później niż do końca lutego roku poprzedzającego ostatni rok nauki w danej szkole. Nigdzie nie zostało wyjaśnione: w jakim przypadku można wydłużyć etap edukacyjny? czy przy wydłużaniu etapu edukacyjnego uczeń jest promowany i czy otrzymuje świadectwo promocyjne? Oraz jak ma brzmieć zapis na takim świadectwie?

Słuszną jest idea wydłużania etapu edukacyjnego, wielu uczniów potrzebuje więcej czasu na opanowanie różnych wiadomości i umiejętności, nie może to jednak pozostać bez wyjaśnienia, jakie procedury mają podjąć w takim wypadku szkoły.

Szczególnie niepokojący jest fakt nagminnego nie promowania w bardzo wielu szkołach (przede wszystkim w integracyjnych i ogólnodostępnych) uczniów z upośledzeniem umysłowym w stopniu umiarkowanym i znacznym przy wydłużaniu etapu edukacyjnego, mimo zapisu w Rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej z 30 kwietnia 2007 r. w sprawie warunków i sposobu oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy oraz przeprowadzania sprawdzianów i egzaminów w szkołach publicznych, iż ucznia z upośledzeniem umysłowym w stopniu umiarkowanym lub znacznym promuje się do klasy programowo wyższej, uwzględniając specyfikę kształcenia tego ucznia, w porozumieniu z rodzicami (prawnymi opiekunami). Najwyraźniej ten zapis jest niezrozumiały dla wielu dyrektorów szkół i wizytatorów kuratoriów oświaty.

Dyskryminująca jest praktyka stosowana w różnych regionach Polski, iż uczeń z upośledzeniem umysłowym w stopniu umiarkowanym lub znacznym, przy wydłużaniu etapu edukacyjnego nie otrzymuje świadectwa, mimo systematycznego uczęszczania do szkoły i rozwoju na miarę swoich możliwości psychofizycznych. W wielu miejscach Polski uczniowie, którym wydłużono etap edukacyjny otrzymują świadectwa, ale zapisy na nich są różne. Niektóre szkoły wpisują do rubryki „otrzymał promocję do klasy programowo wyższej”, niektóre w tym miejscu stawiają kreskę, inne wpisują poziom klasy, do której uczeń już chodził. Na niektórych świadectwach nad oceną z przedmiotów pojawia się zapis, że na podstawie uchwały Rady Pedagogicznej i za zgodą rodziców (prawnych opiekunów) wydłuża się etap edukacyjny na rok szkolny, na innych wpisuje się numer orzeczenia o potrzebie kształcenia specjalnego.

Na stronach internetowych niektórych Kuratoriów Oświaty pokazały się informacje, że uczniom przy wydłużaniu etapu edukacyjnego nie wydaje się świadectw promocyjnych. Inne Kuratoria wymagają wydawania tego dokumentu. Jeśli ustawodawca faktycznie uważa, że uczniowie nie powinni otrzymywać świadectw, w odpowiednim Rozporządzeniu powinien pojawić się stosowny zapis.

Opisywany problem wynika z niejasnych zapisów prawa i w związku z tym z dowolnej jego interpretacji. Wiedza na ten temat dociera z różnych regionów kraju, część tych informacji można odnaleźć na stronach internetowych, zwłaszcza na forach dla nauczycieli. Rozwiązaniem poruszanych problemów jest zgromadzenie obowiązujących zapisów prawa oświatowego, dotyczącego edukacji uczniów niepełnosprawnych w jednym rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej.

Należy jednoznacznie określić, co oznacza sformułowanie „wydłużanie etapu edukacyjnego”. Należy określić czy uczniowie przy wydłużaniu tego etapu są promowani i czy otrzymują świadectwa i, jaki powinien być wpis na takim świadectwie. Jeśli nie będą otrzymywać świadectw, zapisać, jaka forma dokumentacji będzie obowiązywać w szkołach.

Bardzo ważną sprawą jest wyodrębnienie w jednym rozporządzeniu MEN problemów edukacji uczniów z upośledzeniem umysłowym w stopniu umiarkowanym i znacznym ze

względu na specyfikę ich edukacji. Jasno określić czy uczniowie z upośledzeniem umysłowym w stopniu umiarkowanym lub znacznym mogą nie otrzymywać promocji. Należy zmienić zapis dotyczący ocen bieżących, śródrocznych i rocznych w edukacji uczniów z upośledzeniem umysłowym w stopniu umiarkowanym lub znacznym.

Proponowane jest wprowadzenie ustępu mówiącego, iż:

„ocenianie bieżące rozwoju ucznia niepełnosprawnego intelektualnie w stopniu umiarkowanym lub znacznym, dokonuje się na systematycznych spotkaniach zespołu nauczycieli i specjalistów pracujących z uczniem.”

Warto wprowadzić zapis mówiący, iż klasyfikacja śródroczna (roczna) ucznia niepełnosprawnego intelektualnie w stopniu umiarkowanym lub znacznym polega na okresowym (rocznym) podsumowaniu jego rozwoju, z uwzględnieniem wszystkich sfer tego rozwoju.

Należy dążyć do zmiany systemu oceniania tych uczniów z religii.

Stanowisko Ministerstwa Edukacji Narodowej

Z rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej w sprawie warunków i sposobu oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy oraz przeprowadzania sprawdzianów i egzaminów w szkołach publicznych wynika, że szkoła opracowuje wewnętrzne zasady oceniania, które powinny być przekazane rodzicom i dzieciom. Natomiast w arkuszu ocen i na świadectwach wpisuje ocenę opisową. Jednocześnie z rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej w sprawie podstawy wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół wynika, że uczniowie z upośledzeniem umysłowym w stopniu umiarkowanym lub znacznym realizują podstawę programową opracowaną dla szkoły podstawowej i gimnazjum ja również dla trzyletniej szkoły przysposabiającej do pracy. Oznacza to, że niezależnie od tego czy uczeń z upośledzeniem umysłowym w stopniu umiarkowanym lub znacznym spełnia obowiązek szkolny w szkole ogólnodostępnej, w specjalnej czy integracyjnej, powinien realizować odrębną podstawę programową kształcenia ogólnego, załączoną do ww. rozporządzenia.

Kwestie ocen z religii rozstrzyga Komisja Wychowania Katolickiego.

Przepisy rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej w sprawie świadectw, dyplomów państwowych i innych druków szkolnych określają w jakiej sytuacji uczeń otrzymuje świadectwo promocyjne. Zgodnie z § 6 ust. 1 rozporządzenia, po ukończeniu nauki w danej klasie uczeń szkoły dla dzieci i młodzieży otrzymuje świadectwo szkolne promocyjne potwierdzające uzyskanie albo nieuzyskanie promocji do klasy programowo wyższej. Jednocześnie zgodnie z § 3 ust. 7 rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej i Sportu w sprawie ramowych planów nauczania w szkołach publicznych dla uczniów niepełnosprawnych można przedłużyć okres nauki na każdym etapie edukacyjnym co najmniej o jeden rok, zwiększając proporcjonalnie liczbę godzin zajęć edukacyjnych. Zatem uczeń któremu przedłużono okres nauki w danej klasie otrzymuje promocję po zakończeniu tego wydłużonego okresu nauki i wówczas otrzymuje świadectwo promocyjne. Niedopuszczalne jest stosowanie innych praktyk wydawania świadectw promocyjnych.

Na świadectwie szkolnym podaje się wyniki klasyfikacji rocznej ucznia z zajęć edukacyjnych realizowanych zgodnie z obowiązującą na danym etapie edukacyjnym podstawą programową. Ponadto, zachowanie ucznia, począwszy od IV klasy szkoły podstawowej oceniane jest w skali 6 stopniowej, zgodnie z § 15 ust. 3 rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej w sprawie warunków i sposobu oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy oraz przeprowadzania sprawdzianów i egzaminów w szkołach publicznych a nie, jak podano w uwagach, 4 stopniowej.

5/ Rzeczpospolita Polska nie zapewnia warunków, które gwarantowałyby zapewnienie równych szans w dostępie do szkolnictwa wyższego i zdobyciu wyższego wykształcenia. Ustawa z 27 lipca 2005 r. – Prawo o szkolnictwie wyższym w żaden sposób nie reguluje kwestii dostosowania procesu rekrutacyjnego, dydaktycznego, zdawania egzaminów itp. do potrzeb i możliwości osób niepełnosprawnych. Prawo osób niepełnosprawnych do edukacji nie jest respektowane zatem ani formalnie, ani w praktyce. Liczne badania (między innymi „Niewidomi i słabowidzący studenci uczelni wyższych w roku akademickim 2005/2006” i „Dostępność polskich wyższych uczelni dla osób niepełnosprawnych” Fundacji Instytut Rozwoju Regionalnego) potwierdzają łamanie tego prawa przez zniechęcanie do kandydowania, uniemożliwienie przystąpienia do egzaminów, wymaganie składania egzaminów w formie wyłącznie pisemnej (odręcznej) lub wyłącznie ustnej, prowadzenie zajęć w sposób niedostępny, brak dostępności materiałów dydaktycznych, zbiorów bibliotecznych, infrastruktury itp. Sama okoliczność odejścia od egzaminów wstępnych na rzecz respektowania wyników egzaminów dojrzałości (czyli usunięcie jednego etapu w relacjach kandydatów / studentów z uczelnią) spowodowała znaczące zwiększenie liczby studentów niepełnosprawnych. Obecnie szansa na to, że kandydaci, studenci i doktoranci nie będą dyskryminowani ze względu na swoją niepełnosprawność, zależy wyłącznie od dobrej woli, wiedzy, wrażliwości i życzliwości pracowników uczelni. Przy ich braku i niedostatku regulacji prawo do edukacji nie jest realizowane.

Jedynie zapisy na gruncie prawa polskiego dotyczące prawa osób niepełnosprawnych do edukacji na poziomie wyższym znajdują się w ustawie zasadniczej, a mianowicie w art. 70 ust. 1 zdaniu 1 („Każdy ma prawo do nauki”) i art. 32 dotyczącym równości wobec prawa i zakazu dyskryminacji.

Dyskryminacja w większości wypadków wynika z braku odpowiednich zapisów (przeoczenia kwestii niepełnosprawności w przepisach), które nie znalazły się ani w ustawie Prawo o szkolnictwie wyższym, ani w aktach wykonawczych. Ustawa nie zawiera przepisów zapewniających równe szanse osób niepełnosprawnych w procesach rekrutacji, ani dydaktyki czy weryfikacji wiedzy. Ustawa zawiera zapisy, które różnicują różne typy studentów niepełnosprawnych. Ustawodawca w art. 94 ust. 1 pkt 11 przewidział dotację dla uczelni na zadania związane z kształceniem i rehabilitacją leczniczą studentów niepełnosprawnych. Tymczasem zgodnie z art. 2 ust. 1 pkt 20 przez studenta rozumie się wyłącznie osobę kształcąca się na studiach pierwszego lub drugiego stopnia albo jednolitych studiach magisterskich. Zatem zadania związane z kształceniem studentów niepełnosprawnych studiów trzeciego stopnia, czyli niepełnosprawnych doktorantów nie mogą być wsparte dotacją, o której mowa w art. 94 ust. 1 pkt 11. Należy się spodziewać, że uczelnie postępując racjonalnie, w pierwszej kolejności będą dbać o dostępność studiów stopni pierwszego i drugiego, co między innymi może ograniczać szanse osób niepełnosprawnych na kontynuację studiów na trzecim stopniu i utrudnia dostęp niepełnosprawnych doktorantów do racjonalnych usprawnień, które powinny być wprowadzane zgodnie z art. 24 ust. 2 lit. c. Przepis ten jest oprócz tego niezyciowy, gdyż przykładowo nie można zapewnić, aby ze stanowiska w bibliotece dostosowanego do potrzeb osób z dysfunkcją wzroku sfinansowanego ze środków dotacji nie korzystali niepełnosprawni doktoranci.

Propozycja zmian polega na:

- dodaniu pkt 9 w art. 13 ust. 1 (rozszerzenie zadań uczelni wyższych o stwarzanie warunków umożliwiających studiowanie osobom niepełnosprawnym): „Art. 13. 1. Podstawowymi zadaniami uczelni, z zastrzeżeniem ust. 2 i 3, są: (...) 9) stwarzanie odpowiednich warunków dla równego dostępu do wykształcenia dla studentów i doktorantów niepełnosprawnych”;

- zmianie art. 169 przez dodanie ust. 4a i zmianie zdania 2 w ust. 8 (dostosowanie procesu rekrutacji): „4a. Egzaminów wstępnych, o których mowa w ust. 3 i 4, powinny być przeprowadzane w warunkach zapewniających równość szans dla niepełnosprawnych kandydatów na studia, chyba że z uwagi na rodzaj dysfunkcji i specyfikę danego kierunku studiów byłoby to niecelowe”, „8. Od decyzji komisji rekrutacyjnej służy odwołanie, w terminie czternastu dni od daty doręczenia decyzji, do uczelnianej komisji rekrutacyjnej, powołanej w trybie określonym przez statut. Podstawą odwołania może być jedynie wskazanie naruszenia warunków i trybu rekrutacji na studia, określonych zgodnie z ust. 2, a w przypadku, gdy podstawą przyjęć na studia są wyniki egzaminów wstępnych, także naruszenie warunków, o których mowa w ust. 4a. Decyzję podejmuje rektor po rozpatrzeniu wniosku uczelnianej komisji rekrutacyjnej. Decyzja rektora jest ostateczna;”
- dodaniu art. 164l (dostosowanie procesów dydaktyki i weryfikacji wiedzy): „Art. 164l. Zajęcia dydaktyczne oraz egzaminów i zaliczenia powinny być przeprowadzane w warunkach dostosowanych do potrzeb i możliwości studentów i doktorantów niepełnosprawnych. W miarę potrzeby uczelnia zobowiązana jest zapewnić studentom i doktorantom niepełnosprawnym indywidualny tryb składania egzaminów i zaliczeń oraz uczestniczenia w zajęciach dydaktycznych z niektórych przedmiotów;”
- zmianie art. 94 ust. 1 pkt 11 (zrównanie szans niepełnosprawnych doktorantów): „Art. 94. 1. Z budżetu państwa uczelnia publiczna otrzymuje dotacje na: (...) 11) zadania związane z kształceniem i rehabilitacją leczniczą studentów i doktorantów niepełnosprawnych”.

Stanowisko Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego

W nowelizacji ustawy Prawo o szkolnictwie wyższym i innych ustaw zawarto rozwiązania wychodzące naprzeciw oczekiwaniom osób niepełnosprawnych – uczelnie będą otrzymywały dotację na realizację zadań związanych z kształceniem studentów i doktorantów będących osobami niepełnosprawnymi.

6/ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z 31 grudnia 2002 r. w sprawie bezpieczeństwa i higieny w publicznych i niepublicznych szkołach i placówkach: nie wskazano konieczności zapewnienia dostępnych dojazdów, dojazdów i wejść do szkół i placówek oraz nie podano warunków jakie powinny być spełnione aby niepełnosprawni uczniowie mogli bezpiecznie poruszać się i korzystać z pomieszczeń szkół i placówek, nie tylko integracyjnych, a także i ich bezpośredniego otoczenia (§ 7, § 8, § 16).